TUTKIMUKSIA UNDERSÖKNINGAR STUDIES 214

ANDRES VIKAT

PERHEELLISTYMINEN VIROSSA JA SUOMESSA

Tilastokeskus
Statistikcentralen
Statistics Finland

TUTKIMUKSIA UNDERSÖKNINGAR STUDIES 214

ANDRES VIKAT

PERHEELLISTYMINEN VIROSSA JA SUOMESSA

– DEMOGRAFINEN VERTAILU

Tilastokeskus • Helsinki

Tutkimuksia 214

Lainattaessa lähteeksi on mainittava
Tilastokeskus.

Kannen suunnittelu
Maija Sohlman

Julkaisun taitto
Liisa Kotilainen

© 1995 Tilastokeskus

ISSN 0355-2071
ISBN 951-727-128-X

PAINATUSKESKUS OY, PIKAPAINO

Helsinki 1995

ESIPUHE

Sysäyksen tämän tutkimuksen toteuttamiselle antoivat eri tilaisuuksissa käydyt keskustelut tekijän vuonna 1994 valmistuneen väitöskirjan pohjalta. Väitöskirjassa *Family Formation in Estonia* tutkittiin perheellistymistä Virossa Euroopan viime vuosikymmenien perheellistymiskehityksen kontekstissa. Olennainen osa tutkimuksesta perustui Tallinnassa kerättyyn haastatteluaineistoon, vertailut muihin maihin tehtiin yleisten väestötilastollisten tunnuslukujen perusteella.

Mahdollisuus käyttää vertailukelpoisia Virossa ja Suomessa kerättyjä haastatteluaineistoja johti ajatukseen, että naapurimaiden vertailu voidaan toteuttaa huomattavasti syvällisemmin, kuin pelkästään väestötilastojen perusteella on mahdollista. Omalta osaltaan tällainen väestötieteellisin menetelmin toteutettu vertailu täydentää myös sitä tutkimustyötä, jota suomalaiset ja virolaiset sosiologit ovat vuosien mittaan tehneet vertailevan perhesosiologisen tutkimuksen parissa.

Molemmissa maissa on avoliittojen yleistyminen keskeinen ilmiö perheellistymisen muutoksessa. Väestötilastoissa julkaistavien avioituvuuden mittarien merkitys perheenmuodostuksen kuvaajina on olennaisesti muuttunut, kun suurin osa liitoista aloitetaan avoliitolla. Miten tällainen kehitys on vaikuttanut suomalaisten, virolaisten ja Virossa asuvien slaavien välisiin eroihin parisuhteen aloittamisen ja ensimmäisen lapsen syntymän ajoittumisessa? Millainen merkitys maidenvälisissä eroissa on naisen koulutuksella ja ehkäisykäyttäytymisellä? Ensisijaisesti näihin kysymyksiin tässä tutkimuksessa etsitään vastauksia.

Esitän tässä kiitokseni Veijo Notkolalle, Irma-Leena Notkolalle ja Jarl Lindgrenille tutkimuksen eri vaiheissa esitetyistä hyödyllisistä kommenteista. Lopullisessa muodossaan työ on kuitenkin täysin tekijän omalla vastuulla.

Kiitän Helsingin kaupungin tietokeskusta, joka on rahoittanut tutkimuksen toteuttamisen, sekä Tilastokeskusta tutkimusaineiston käyttömahdollisuudesta ja työn julkaisemisesta.

Helsingissä, marraskuussa 1995

Andres Vikat

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ 6

1 JOHDANTO 8
Tausta 8
Tavoitteet 13

2 AINEISTO JA MENETELMÄT 15

3 TULOKSET 24
Ehkäisykäyttäytymisen muutos 24
Ensimmäisen parisuhteen aloittaminen 26
Avo- vai avioliittoon 28
Ensimmäinen lapsi ensimmäisessä parisuhteessa 30

4 TULOSTEN POHDINTAA 40

LÄHTEET 43

LIITEET
I Tutkimuksessa käytetyt tilastolliset mallit 47
II Liitetaulukko 49

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa vertaillaan perheellistymisen kehitystä Virossa ja Suomessa 1933–1972 syntyneiden naisten elämänkertatietojen perusteella. Aineistot edustavat Tallinnaa (*Tallinn '88* -tutkimus) ja Suomea (*Naisen perheellistyminen ja työ* -tutkimus, 1989). Selvitetään eroja ensimmäisen parisuhteen muodostumisessa ja ensimmäisen lapsen syntymisen ajoittumisessa Tallinnan virolaisten ja slaavien (venäläiset, ukrainalaiset, valkovenäläiset) sekä Helsingin seudulla ja sen ulkopuolella asuvien välillä. Taustamuuttujina ovat koulutustaso ja ehkäisy. Tutkimus toteutettiin log-lineaarisilla ja logitmalleilla.

Perheellistymismuutoksen taustalla on selvä ero ehkäisykäyttäytymisessä Viron ja Suomen välillä. Suomalaisilla on nykyaikaisten ehkäisyvälineiden käyttö yleistynyt tasolle, jossa 85 prosenttia parisuhteessa olleista naisista on jossakin vaiheessa ennen ensimmäisen lapsen syntymää käyttänyt niitä. Sen sijaan Virossa ei ollut 1980-luvun loppuun mennessä tapahtunut mitään muutosta ehkäisyn tehostumisen suuntaan aikaisempiin sukupolviin verrattuna.

Avoliittojen yleistyminen on suomalaisilla edennyt pidemmälle kuin virolaisilla ja slaaveilla. Erityisen usein avoliitto esiintyy ensimmäisen parisuhteen muotona Helsingin seudulla. Muualla Suomessa asuvilla avoliittoja esiintyy vain hieman enemmän kuin Tallinnan virolaisilla. Slaaveilla avoliittojen osuus ensimmäisistä parisuhteista on pysynyt selvästi alhaisempana kuin muissa väestöryhmissä. Avoliitolla ensimmäisen parisuhteensa aloittaneiden naisten keskuudessa on enemmän nykyaikaisia ehkäisymenetelmiä käyttäneitä kuin suoraan avioituneiden keskuudessa. Tämä ilmeni erityisesti nuoremmissa sukupolvissa, joissa sekä avoliittoja että nykyaikaista ehkäisyä esiintyy enemmän.

Suomalaisilla on ensimmäisen lapsen syntymäriski parisuhteessa ajan myötä vähentynyt, virolaisilla ja slaaveilla noussut. Tämä liittyy siihen, että avoliitot, jossa lapsen syn-

tymäriski on yleensä pienempi kuin avioliitossa, ovat yleistyneet suomalaisilla enemmän kuin muissa tarkasteltavissa väestöryhmissä. Lapsettomassa parisuhteessa eletty jakso on suomalaisilla keskimäärin pidempi kuin virolaisilla ja slaaveilla. Virolaisilla on ensimmäisen lapsen syntymäriski avoliitossa tarkasteltavista väestöryhmistä korkein. Avioliitossa sekä virolaisilla että slaaveilla on korkeampi ensimmäisen lapsen syntymäriski kuin suomalaisilla.

Kun tarkastellaan ensisynnytyksen ajoittumista parisuhteessa, pääasialliset erot ilmenevät Suomen ja Viron välillä, mutta kun tarkastellaan ensimmäisen liiton aloitusvaihtoehtoa, niin ero kulkee eri kulttuuri- ja väestöhistoriallista kehitystä edustavien slaavien ja muiden väestöryhmien välillä. Avoliittojen ja avoliitossa syntyvien lasten osuuden lisääntyminen osoittaa, että virolaisten perheellistyminen on viime vuosikymmeninä yleisesti muuttunut samaan suuntaan kuin Länsi- ja Pohjois-Euroopassa. Toisaalta, ehkäisyvälineiden heikko saatavuus ei luonut Virossa edellytyksiä lapsettomassa parisuhteessa asumiselle, joten ensimmäinen lapsi syntyi suhteellisen aikaisessa parisuhteen vaiheessa.

1
JOHDANTO

Tausta

Viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana on koko Eurooppa kokenut valtavan muutoksen perheellistymisessä: avoliitot ovat yleistyneet, yhä kasvava osuus avioliitoista alkaa avoliitolla, avioituminen ja ensimmäisen lapsen syntyminen tapahtuvat aikaisempaan verrattuna myöhemmässä iässä, hedelmällisyys on lähes kaikkialla Euroopassa laskenut väestön uusiutumistason alapuolelle. Vaikka näitä muutoksia voidaan pitää yleiseurooppalaisena ilmiönä, maiden välillä on huomattavia eroja, jotka aiheutuvat monista eri väestöllisistä, sosiaalisista, taloudellisista, uskonnollisista ja kulttuurihistoriallisista tekijöistä.

Keskeisenä ilmiönä perheellistymisen muutoksessa on *avoliittojen yleistyminen*. Avioituvuuden mittarien merkitys perheenmuodostuksen kuvaajina on olennaisesti muuttunut, kun suurin osa liitoista aloitetaan avoliitolla. Maiden välillä ei ole yksinomaan eroja avoliittojen taajuudessa vaan myös niiden asema verrattuna avioliittoon poikkeaa eri maissa. Ruotsissa ja Tanskassa avoliitto koetaan lähinnä vaihtoehtona avioliitolle. Näissä maissahan avoliitolla on ollut perinteisesti huomattava asema perheellistymisessä. Myöskin erot avo- ja avioliiton kestossa, lasten määrässä ja lasten syntymisen ajoittumisessa ovat vähentyneet (*Trost* 1988). Muualla Euroopassa avoliitto nähdään enemmän parisuhteen alkuvaiheena tai perinteisen kihlausajan viimeisenä vaiheena, jota yleensä seuraa avioituminen.

Nykyaikainen avoliittojen lisääntyminen ja siitä johtuva avioitumisiän nousu ovat alkaneet Pohjoismaissa suhteellisen aikaisessa vaiheessa ja edenneet pitemmälle kuin muualla Euroopassa. Suomessa avoliittojen määrä on kasvanut erityisesti 1970-luvun loppupuoliskolta lähtien. Vuosina 1978–1989 avoliitossa asuvien osuus 15–64 vuotiaiden ikäryhmässä kasvoi 5 prosentista 11 prosenttiin. Vielä selvempi kasvu ilmenee,

kun verrataan elämänsä aikana avoliitossa asuneiden osuutta kohorteittain[1] (*Lindgren et al.* 1992: 35). Parisuhteen alkuvaiheessa avoliitossa asumisesta on tullut normi. Suoraan avioliitolla ensimmäisen liiton aloittaneiden osuus on vuosina 1962–64 syntyneillä laskenut jo alle 10 prosentin (*Finnäs* 1993: 19).

Valtaosa avoliitoista päättyy avioliittoon ja enemmistö avopareista saa ensimmäisen lapsensa vasta avioitumisen jälkeen. Viidenneksellä kaikista avopareista se tapahtuu avioliiton ensimmäisen kuuden kuukauden sisällä, mikä osoittaa, että raskaaksitulemisen perinteinen vaikutus avioitumiseen toimii myös nykyään (*Lindgren et al.* 1992: 38). Avoliitto Suomessa muistuttaa yhä enemmän avioliittoa vastaavaa liittoa, kun avoliitossa asutaan yhä kauemmin ja yhä useammassa niistä syntyy lapsia. Toisaalta, avoliitto on avioliittoon verrattuna edelleen huomattavasti epävakaampi parisuhteen muoto (*Nikander* 1992b: 18; *Lindgren & Ritames* 1994: 125).

Avoliittojen yleistymisen myötä on Suomessa todettu, että myös monen perinteisesti perheellistymiseen vaikuttaneen taustatekijän vaikutus on muuttunut. *Finnäs* (1993: 52) osoittaa, että naisen koulutustason vaikutus ensimmäisen parisuhteen aloittamisikään sekä ensimmäisen lapsen syntymän ajoitukseen on avoliittojen yleistymisen myötä selvästi heikentynyt. Osittain siitä johtuen myös koulutustason mukaiset erot lapsiluvussa ovat pienentyneet (*Nikander* 1992b: 24).

Viro lukeutuu sosiaali-kulttuuriselta ja uskonnolliselta perinteeltään ja väestön historiallisen kehityksen ominaispiirteiltaan Pohjoismaihin, mutta sen yhteiskuntajärjestelmä ja taloudellinen kehitys on koko sodanjälkeisen ajan ollut muista Pohjoismaista selvästi poikkeava. Lisäksi Viron väestön kansallisuusrakenne on eri syistä tapahtuneen maahanmuuton tuloksena dramaattisesti muuttunut. Vuonna 1945, kansallisten vähemmistöjen poistumisen jälkeen, virolaiset muodostivat lähes 97 prosenttia väestöstä, mutta vuoden 1989 väestölaskennan mukaan virolaisia oli vain 62 prosenttia (*Katus* 1990: 57).

---

1 Kohortilla tarkoitetaan jonakin aikana samanlaisen tapahtuman kokeneiden henkilöiden muodostamaa joukkoa, jonka myöhempää kehitystä tutkitaan. Tällöin avioliittokohortti on jonakin aikana, esimerkiksi tiettynä vuonna avioituneiden henkilöiden muodostama joukko. Syntymäkohortti on puolestaan jonakin aikana syntyneiden henkilöiden muodostama joukko. Yleisesti kohortista puhuttaessa tarkoitetaan yleensä syntymäkohorttia (*Koskinen et al.* 1994: 330)

Viron väestön etnisen yhtenäisyyden takia, jako kantaväestöön ja sodanjälkeisiin maahanmuuttaneihin on usein tehty kansallisuuden perusteella, tarkempien tietojen puuttuessa. Maahanmuuttaneet edustavat kansoja, joiden sosiaali-kulttuurinen tausta ja väestökehitys on virolaisista poikkeava (venäläiset, ukrainalaiset ja valkovenäläiset). Myös maahanmuuttaneita seuraavan, Virossa syntyneen sukupolven käyttäytyminen on lähempänä heidän vanhempiensa kotialueiden mallia kuin virolaisten. Kansallisuuden perusteella jaettujen ryhmien välillä on väestöntutkimuksessa havaittu suurempia käyttäytymiseroja kuin syntymämaan perusteella (*Katus & Sakkeus* 1993). Myös tässä tutkimuksessa käytetään kansallisuuden mukaista jakoa.

Viime vuosikymmenien muutos perheellistymisessä ei ole Virossa ollut sama kuin Suomessa. Suomessa ensiavioitumisiän ja ensimmäisen lapsen synnytysiän nousu alkoi 1970-luvun alussa. Sen sijaan Virossa 1970-luvulla sekä ensiavioitumisikä että ensisynnytyksen ikä alenivat. Tämä aleneminen päättyi vasta 1980-luvun alussa. Koko Viron väestölle lasketut ensiavioitumisen ja ensimmäisen lapsen synnyttämisen keskiiät eivät vieläkään ole kääntyneet niin selvään nousuun kuin Länsi- ja Pohjois-Euroopassa 1960-luvun lopussa ja 1970-luvulla. Tilastoista on kuitenkin selvästi todettavissa avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten osuuden kasvu. Tämän voidaan katsoa viittaavan avoliittojen lisääntymiseen.

Väestötieteellisin menetelmin on avoliittojen asemaa Viron väestön perheellistymisessä tutkittu Tallinnassa vuonna 1988 kerätyn haastatteluaineiston perusteella (*Vikat* 1994). Tutkimuksesta ilmenee, että avoliitot ovat yleistyneet enemmän kuin tilastotiedot avioitumisen ja ensimmäisen lapsen synnyttämisen keski-iästä antavat ymmärtää. 1970–80-luvulla yli puolet tallinnalaisten ensimmäisistä liitoista alkoi avoliitolla. Koska tutkimuksessa on otettu huomioon vähintään kuukauden kestänyt yhteiselämä ennen avioitumista, joukkoon mahtuu paljon varsin nopeasti avioliittoon päättyneitä avoliittoja. Avoliittojen suhteellisen lyhyttä kestoa pidetään syynä ensiavioitumisen keski-iän pysymiselle Virossa suhteellisen alhaisena Pohjoismaihin verrattuna.

Vikat (1994) on osoittanut, että erot perheellistymisessä virolaisten ja Virossa asuvien slaavien (valtaosin venäläiset, ukrainalaiset ja valkovenäläiset) välillä ovat huomattavia. Virolaisten perheellistymisessä on avoliitosta muodostunut tavanomainen vaihe ennen avioliiton solmimista. 1970–80-luvulla n. 3/4 Tallinnan virolaisten aloittamista ensimmäisistä liitoista on ollut avoliittoja, kun slaaveilla niiden osuus jää

alle puoleen (*Vikat* 1994: 137). Erilaisen käyttäytymisen taustalla on sosiaalikulttuurisiin ja uskonnollisiin tekijöihin liittyvä kansojen erilainen historiallinen väestökehitys. Perheellistymiskehitykseltään virolaiset, kuten suomalaisetkin, kuuluvat perinteisesti länsieurooppalaisen avioituvuuskäyttäytymisen piiriin, joka erottui 1940-luvulle asti Pietari-Trieste -linjaa myöten. Mainitusta linjasta länteen jäävissä maissa vallitsi ennen toista maailmansotaa ns. länsieurooppalainen avioituvuustyyppi. Viime vuosikymmeninä tapahtuneet muutokset ovat näissä maissa selvemmin näkyvissä kuin linjan itäpuolella olevilla kansoilla. Toisaalta, sodan jälkeen Eurooppa jakaantui selvästi yhteiskuntajärjestelmän mukaan, jonka tuloksena väestönkehitykselle muodostuivat erilaiset edellytykset eri järjestelmiin kuuluneissa maissa.

Siten virolaisten nykyisen perheellistymiskäyttäytymisen taustatekijöinä voidaan pitää Pohjoismaille ominaista sosiaalikulttuurista perinnettä ja väestönkehityksen historiaa, sekä Itä-Euroopassa pitkään vallinnutta sosialistista yhteiskuntajärjestelmää. Sodan jälkeen Viroon muuttanut slaavilaisväestö edustaa sekä sosiaali-kulttuuriselta ja väestöhistorialliselta taustaltaan että yhteiskuntajärjestelmältään Itä-Eurooppaa. Neuvostovallan aikana slaavilaisväestöllä ei ollut minkäänlaista painetta paikallisväestön kulttuurin ja kielen omaksumiseen: päinvastoin, virolaisväestö oli ajoittain varsin voimakkaankin kulttuurisen yhdenmukaistamispaineen alla. Suomalaiset edustavat tässä vertailussa kansaa, jossa kehitys on pohjoismaiselta sosiaali-kulttuuriselta pohjalta voinut vapaasti jatkua myös sodanjälkeisinä vuosina ja jossa länsimaisen yhteiskunnan modernisaatio on tuonut mukaan mullistavia muutoksia perheellistymisessä.

Viroa ja Suomea vertailevaa perhetutkimusta on 1980-luvulta asti harjoitettu runsaasti. Tutkimuksissa perhe-elämästä, työstä ja vapaa-ajasta (*Haavio-Mannila & Rannik* 1985; 1987; *Haavio-Mannila* 1992), avioliittoihanteista (*Haavio-Mannila et al.* 1990) ja perheiden sosiaali-demografisista ominaisuuksista (*Haavio-Mannila & Kelam* 1990) todetaan perheen keskeisten kehityssuuntien Virossa ja Suomessa olevan samanlaisia. Tällaisina keskeisinä kehityssuuntina näissä tutkimuksissa esitetään ydinperheen muuttumista vallitsevaksi perhetyypiksi, perheen sisäisten suhteiden demokratisoitumista ja perheen sisäisen työnjaon tasapuolistumista. Erona on kuitenkin havaittu avoliittojen harvempi esiintyminen Virossa Suomeen verrattuna. Kun parisuhteen alkuvaiheena avoliitot toimivat myös ns. koeavioliittoina, mainitulla erolla voi olla merkitystä siinä, että eronneisuus on Virossa

tilastojen mukaan korkeampi kuin Suomessa (*Haavio-Mannila & Rannik* 1985). Toisaalta, Suomessa ei ole havaittu eroja avoliitolla alkaneiden ja avioitumisella alkaneiden avioliittojen pysyvyydessä (*Lindgren & Ritamies* 1994: 125).

Haavio-Mannilan (1992: 107) tekemän Pohjoismaisten pääkaupunkien, Tallinnan ja Moskovan vertailututkimuksen mukaan oli Tallinnassa ja Moskovassa vähiten mahdollisuuksia työ- ja perhe-elämän joustavaan yhdistämiseen. Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden panostus perhe- ja työelämän joustavaan yhdistämiseen on tutkimuksen mukaan selvästi vähentänyt stressiä, mahdollistanut erilaisia perhe-elämän ja työn yhdistämisen muotoja ja paremman työpaikkailmapiirin Tallinnaan ja Moskovaan verrattuna. Se, että työn aiheuttamat paineet ovat vaikutukseltaan suuremmat Tallinnassa kuin Helsingissä, ilmeni myös aikaisemmasta tutkimuksesta (*Haavio-Mannila & Kelam* 1990).

Hämäläinen ja *Kraav* (1993) ovat verranneet tutkimuksessaan Suomen ja Viron perhepoliittisia järjestelmiä ja vanhempien kokemuksia yhteiskunnalta saamastaan tuesta ja muista ulkoisista toimintaedellytyksistä vuonna 1990 kerättyjen aineistojen perusteella. Tutkimuksen mukaan lapsiperheiden yhteiskunnalta saama aineellinen ja henkinen tuki on Virossa suhteellisesti vähäisempää kuin Suomessa, mikä kuvastaa historiallisesti muodostunutta ideologista eroa Suomen ja Viron perhepolitiikassa. Monista yhteiskunnallisista eroista huolimatta perusulottuvuudet vanhempien ulkoisissa toimintaedellytyksissä ovat varsin samanlaisia Suomessa ja Virossa. Vanhemmat myös kokevat vanhemmuuden samantapaisena Suomessa ja Virossa.

Suomalaisen ja virolaisen perhekulttuurin vertailussa *Hämäläinen, Kraav & Raudik* (1994) päätyivät tulokseen, jonka mukaan ne eroavat varsin paljon. Suomalaisten vanhempien arvoissa perhe- ja lapsikeskeisyys korostui selvästi enemmän kuin virolaisvanhemmilla. Lapsen hyväksymisen lisäksi myös hyväksyvä suhtautuminen puolisoa kohtaan oli yleisempää Suomessa kuin Virossa.

Suomalaisten, virolaisten ja Viroon sodan jälkeen maahanmuuttaneiden (venäläiset, valkovenäläiset, ukrainalaiset) vertailu sisältää siten kaksi ulottuvuutta: (1) eri kulttuuri- ja väestökehitys-perinnettä edustavien väestöryhmien vertailu, jossa yhden ryhmän muodostavat virolaiset ja suomalaiset ja toisen ryhmän slaavit; (2) eri yhteiskuntajärjestelmissä tapahtuneen kehityksen vertailu, jossa yhden ryhmän muodostavat suomalaiset ja toisen ryhmän virolaiset ja slaavit. Väestöryhmien vertailu antaa siten mahdollisuuden verrata kult-

tuuritaustan ja yhteiskuntajärjestelmän vaikutuksia perheellistymisen kehitykseen. Virolaisessa yhteiskunnassa tapahtuneiden perusteellisten muutosten taustalla olevia tekijäryhmiä voidaan mitata vertailemalla näitä eri väestöryhmiä keskenään.

Tavoitteet

Molempia tässä tutkimuksessa käytettäviä aineistoja (ks. osa 2) on perheellistymisen osalta analysoitu aiemmin varsin monipuolisesti. Suomen osalta tuloksia ovat esittäneet *Nikander* (1992b), *Lindgren et al.* (1992), *Finnäs* (1993), *Notkola* (1994) sekä *Lindgren & Ritamies* (1994); Tallinna-aineistosta *Puur & Vikat* (1990) ja *Vikat* (1994). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on vertailla Suomen ja Viron perheenmuodostusta yhdistetyn aineiston perusteella. Näin voidaan mitata eri väestöryhmien välillä olevia eroja suoraan tilastollisten tunnuslukujen perusteella ja testata erojen merkitsevyyttä.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena on *selvittää eroja ensimmäisen parisuhteen muodostumisessa ja ensimmäisen lapsen syntymisen ajoittumisessa neljän väestöryhmän välillä: Tallinnan virolaiset ja slaavit* (venäläiset, ukrainalaiset, valkovenäläiset) *sekä Helsingin seudulla ja muualla Suomessa asuvat.* Jakamalla suomalaiset pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa asuviksi voidaan vertailussa vakioida se, että virolaisaineisto koskee vain Tallinnassa asuvia. Erot pääkaupunkiseudulla ja muualla asuvien välillä antavat aihetta pohtia alueellisten perheenmuodostuserojen yleistä merkitystä Suomessa.

Toisena tavoitteena on selvittää *koulutuksen ja ehkäisyn merkitystä perheellistymisessä eri väestöryhmissä ja siinä viime vuosikymmenien aikana tapahtuneita muutoksia.* Koulutustasoa on perheellistymisen taustatekijänä käsitelty myös aikaisemmissa molempien aineistojen perusteella tehdyissä tutkimuksissa. Sen sijaan ehkäisyn käyttöä ei ole Tallinna-aineiston perusteella aikaisemmin tutkittu. Koska aborttien suuri määrä Virossa ja nykyaikaisten ehkäisymenetelmien yleistyminen Suomessa ovat yleisesti tiedossa, voidaan olettaa, että ehkäisykäyttäytymisellä on erojen aiheuttajana olennainen rooli. Tallinnalaisaineistossa tieto ehkäisykäyttäytymisestä on paljon rajoitetumpi suomalaisaineistoon verrattuna, joten asian syvälliseen selvittelyyn tässä tutkimuksessa ei päästä. Ennen ehkäisykäyttäytymisen ja perheenmuodostuksen ajoit-

tumisen yhteyksien tutkimista, esitetään kuitenkin yleiskuvaus Suomessa ja Virossa viime vuosikymmenien aikana tapahtuneesta ehkäisykäyttäytymisen muutoksesta (ks. *Ehkäisykäyttäytymisen muutos* s. 24–25).

2
AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimuksessa käytetään kahta vertailukelpoista aineistoa, toinen Suomesta ja toinen Virosta. Suomen tutkimusaineistona on Tilastokeskuksen vuoden 1989 loppupuolella keräämä Naisen perheellistyminen ja työ -aineisto, jossa on 4 155 naisen elämänkertatiedot. Aineisto on kerätty haastattelumenetelmällä ja se edustaa Suomessa vuosina 1938–67 syntynyttä naisväestöä. Sen yksityiskohtaisen kuvauksen on esittänyt *Nikander* (1992a).

Viron osalta käytetään vuonna 1988 kerättyä Tallinnan haastatteluaineistoa, jossa on perheellistymishistorian tutkimista mahdollistavia elämänkertatietoja. Suomalaisaineistosta poiketen haastateltavien oli tässä aineistossa haastattelulomakkeen saatuaan täytettävä se itsenäisesti. Ilmeisesti osin tästä syystä vastausprosentti on useiden kysymysten osalta jäänyt heikoksi. Tallinna-aineiston yleiskuvauksen on tehnyt Viron väestöntutkimuskeskus (*EKDK* 1993) ja perheenmuodostukseen liittyvien muuttujien kuvauksen on tehnyt *Vikat* (1994). Aineistossa on yhteensä 1 584 tallinnalaisen haastattelut. Koska käytettävä Suomen aineisto sisältää yksinomaan naisten elämänkertatietoja, tallinnalaistutkimuksestakin käytetään tässä tutkimuksessa vain naisten tietoja.

Molemmista aineistoista on poimittu tässä tutkimuksessa käytettävät muuttujat ja sen jälkeen aineistot on yhdistetty. Tutkimuksessa tarkastellaan ensimmäisen parisuhteen muodostumista 16–29 vuoden iässä ja ensimmäisen lapsen syntymää parisuhteen ensimmäisen viiden vuoden aikana. Taustamuuttujat ovat seuraavat:

- syntymävuosi (parisuhteen aloittamisen tarkastelussa)
- parisuhteen aloitusvuosi (ensimmäisen lapsen syntymän tarkastelussa)
- parisuhteen muoto (avo- tai avioliitto)
- väestöryhmä (Tallinnassa kansallisuuden, Suomessa asuinpaikan perusteella)
- koulutustaso haastatteluhetkellä
- ehkäisy ennen ensimmäisen lapsen syntymää.

Syntymävuosi / parisuhteen aloitusvuosi

Suomalaisaineistoon kuuluvat vuosina 1938–67 syntyneet naiset, tallinnalaisaineisto sisältää myös vanhempia ikäluokkia ja vuosina 1968–72 syntyneitä. Suomalaisaineiston kattama 30-vuotisväli on jaettu syntymäkohortteja muodostettaessa kolmeen 10-vuotisjaksoon. Näin muodostetuista kohorteista vanhimpaan on tallinnalaisaineistosta liitetty myös 1933–37 syntyneet ja nuorimpaan kohorttiin vuosina 1968–72 syntyneet. Aineistossa ennen vuotta 1933 syntyneiden tallinnalaisten tietoja ei ole tässä tutkimuksessa käytetty. Ensimmäisen lapsen syntymän tarkastelussa on parisuhteet luokiteltu alkaneiksi ennen vuotta 1970, vuosina 1970–79 ja vuosina 1980–89.

Parisuhteen muoto

Parinmuodostuksen tarkastelussa tarkastellaan ajoittumisen rinnalla myös sen muotoa, ts. parisuhteen aloittamista joko avo- tai avioliittona. Tällaisessa asetelmassa parisuhteen muoto on selitettävä muuttuja, jonka suhteen taustamuuttujien vaikutusta selvitetään. Ensimmäisen lapsen syntymän tarkastelussa on ensimmäisessä parisuhteessa eletty aika jaettu avo- ja avioliitossa elettyihin kuukausiin. Liiton kesto on laskettu kuitenkin aina parisuhteen alkamiskuukaudesta, riippumatta siitä, missä muodossa se alkoi. Suomen aineistossa oli 314 tapausta, joissa avioliitto solmittiin ennen samaan asuntoon muuttamista. Silloin parisuhteen alkamisajaksi on laskettu avioliiton solmimisaika. Näiden tapausten joukossa ei ollut yhtään sellaista, jossa yhteenmuuttamista ei olisi tapahtunut lainkaan: 87 prosenttia näistä pareista muutti samaan asuntoon vuoden sisällä.

Väestöryhmä

Väestöryhmien vertailuun käytetään *kansallisuuden ja asuinpaikan yhdistettyä muuttujaa*. Tallinnalaiset on jaettu kansallisuuden perusteella *virolaisiin* ja *slaaveihin*. Tällä tavalla jaetaan tallinnalaiset kantaväestöksi ja sodan jälkeen maahanmuuttaneiksi. Vaikka maahanmuuttaneiden jälkeläiset

ovat jo syntyneet Virossa, he ovat aikaisemman tutkimuksen perusteella käyttäytymiseltään lähempänä vanhempiensa kotimaita (Venäjä, Ukraina, Valko-Venäjä) kuin virolaisia (*Katus & Sakkeus* 1993). Muuta kansallisuutta olevat 26 haastateltua ovat luokassa *muu*, jotta ne eivät vaikuttaisi kummankaan edellämainitun luokan estimaatteihin. Muu -ryhmän pienuuden takia siitä ei saada tilastollisesti luotettavia tunnuslukuja, joten tältä osalta tuloksia ei ole esitetty.

Suomalaiset on jaettu *Helsingin seudulla* (Helsinki, Espoo, Kauniainen ja Vantaa) ja *muualla Suomessa* asuviksi. Asuinpaikka on määritelty haastatteluhetken ajankohdalla. Silloinen asuinpaikka ei välttämättä ole sama kuin perheenmuodostusvaiheessa, varsinkaan vanhempien kohorttien osalta. Suomen aineistossa on päädytty samaan asuinpaikkamäärittelyyn kuin tallinalaisaineistossa. Tallinnaan muuttamisen ajankohtaa ei voitu selvittää huonon vastausprosentin takia.

Koulutustaso

Taustamuuttujana käytetyn koulutustason perusteena on korkein loppuun suoritettu tutkinto haastatteluhetkeen mennessä. Käytetään kolmea koulutusluokkaa: perus, keski ja korkea. *Perus* -luokka pitää sisällään kaikki, joilla ei ollut haastatteluhetkellä loppuun suoritettua keskiasteen tutkintoa. *Korkean* koulutustason ryhmään on luokiteltu ne, joiden korkein tutkinto on Tilastokeskuksen koulutusluokituksen mukaan *alin korkea-aste* tai sitä korkeampi (Suomen aineistossa) tai joilla on jonkun korkeakoulun tai yliopiston loppututkinto (Tallinna-aineistossa).

Naisten koulutustaso haastatteluhetkellä ei ole välttämättä sama mikä hänellä oli ensimmäistä parisuhdetta ja perhettä muodostaessa. Koulutustasoa käsitelläänkin tässä tavoiteltavana koulutustasona ja siten eräänä asenteellisena osoittimena koulutuksen tärkeydestä naisen elämässä. Tästä syystä koulutustason vaikutusta ei voi pitää yksisuuntaisena: samalla kun pyrkimys korkeampaan koulutukseen voi vaikuttaa perheenmuodostukseen, myös aikaisessa elämänvaiheessa tapahtunut perheenmuodostus voi vaikuttaa naisten lopulliseen koulutustasoon.

Ehkäisy

Tätä tutkimusta varten Tallinna-aineistossa ja suomalaisaineistossa oleva tieto ehkäisystä on yhdistetty yhdeksi muuttujaksi *ehkäisy ennen ensimmäisen lapsen syntymää*. Ehkäisyn tarkempi kuvaaminen naisen elämänkaaren mukaan ei ollut Tallinna-aineiston perusteella mahdollista.

Ehkäisymenetelmät on luokiteltu *nykyaikaisiin* ja *perinteisiin*. Suomalaisaineistosta nykyaikaisiin menetelmiin luokiteltiin ehkäisypilleri, ehkäisykapseli, kierukka, kondomi, ehkäisyvaahto, -voide, -puikko tai sieni tai pessaari. Perinteisiin menetelmiin luokiteltiin rytmimenetelmä, keskeytetty yhdyntä ja *jokin muu menetelmä* -luokka. Tallinna-aineistosta, jossa ehkäisymenetelmien luokitus oli hieman toisenlainen kuin suomalaisaineistossa, nykyaikaisiin luokiteltiin kierukka, kondomi, kemialliset menetelmät ja hormonipillerit; perinteisiin jäivät rytmi, keskeytetty yhdyntä ja *muu* -luokka.

Hedelmällisyyskäyttäytymisen muutokset Suomessa ja koko Euroopassa 1960- ja 1970-luvulla nähdään yleensä seurauksena juuri ehkäisypillereiden ja kierukan käytön yleistymisestä (*Notkola* 1994: 105). Olisikin syytä erottaa näitä menetelmiä käyttäneet omaan luokkaan. Virossa pilleri ja kierukka olivat ainakin ennen 1990-lukua sen verran harvinaisia, että Tallinna-aineistossa niitä ennen ensimmäisen lapsen syntymää käyttäneiden naisten lukumäärä on vain 20. Tarkasteltavana ajanjaksona molempiin maihin sopivana yleisten ehkäisyasenteiden indikaattorina käytetään edellämainittua kolmeluokkaista muuttujaa.

Jos nainen oli ylipäänsä jossakin vaiheessa ennen ensimmäisen lapsen syntymää säännöllisesti käyttänyt jotakin nykyaikaista menetelmää, hänet luokiteltiin *nykyaikainen* -luokkaan. *Perinteinen* -luokkaan hänet luokiteltiin vain silloin, kun hän ei käyttänyt nykyaikaista välinettä ennen ensimmäistä lasta, mutta käytti jotakin perinteistä menetelmää. Jos nainen ei käyttänyt säännöllisesti ehkäisyä ennen ensimmäistä lasta, hän on luokassa *ei käyttänyt*. Vastaamatta jättäneiksi luokiteltiin ne, jotka eivät kieltäneet käyttäneensä koskaan ehkäisyä, mutta eivät myös vastanneet tarkentaviin kysymyksiin.

Jonkin verran voi eri aineistoissa ilmoitettuun ehkäisyn käyttöön vaikuttaa erilainen painotus haastattelujen ehkäisykysymyksissä. *Suomen* haastattelussa kysytään:

- *On olemassa erilaisia menetelmiä, joiden avulla raskauden alkaminen voidaan ehkäistä. Oletteko joskus käyttänyt jotain näistä ehkäisymenetelmistä? (näytetään kortti)*
- *Milloin aloitte ensimmäisen/seuraavan kerran käyttää säännöllisesti (joka yhdynnässä) ehkäisyä?*
- *Mitä menetelmää tai menetelmiä aloitte käyttää silloin?*

Vastaavat kysymykset *Tallinna*-aineistossa eivät painota siinä määrin ehkäisyn säännöllisyyttä. Haastattelussa kysytään:

- *Oletteko jollakin tavalla säännöstelleet lasten lukumäärää ja syntymäaikaa?*
- *Jos olette, niin millä tavalla?*

Haastateltavan oli merkittävä sen jälkeen haastattelulomakkeeseen ennen avioitumista, avioitumisen ja ensimmäisen lapsen syntymän välillä sekä ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen käytetyt ehkäisymenetelmät.

Säännöllisen ehkäisyn suurempi painotus Suomen haastattelussa saattaa vaikuttaa hieman ehkäisyä käyttämättömien tai vastaamatta jättäneiden osuutta lisäävästi. Molempien osuudet ovat suomalaisilla kuitenkin varsin vähäisiä. Vastamatta jättäneitä on runsaasti Tallinna-aineistossa (*taulukko 1*). Heistä 40 prosenttia on kuitenkin niitä, jotka eivät ole koskaan olleet parisuhteessa.

Edellä kuvatulla tavalla rakennettu ehkäisy-muuttuja on luonteeltaan pikemminkin yleistä asennetta kuvaava, kuin ehkäisyn suoranaista vaikutusta perheenmuodostukseen heijastava. Kun Tallinna-aineistossa ei ole tietoa ehkäisyvälineiden käytöstä avoliiton aloittamisen suhteen, vertailu voitiin toteuttaa vain ensimmäisen lapsen syntymään suhteutettuna. Toisaalta, kun halutaan verrata ehkäisyvälineisiin eri tavalla suhtautuvien ja eri menetelmiä käyttäneiden naisten perheenmuodostusta, tällainen yhdistetty muuttuja toimii eri ryhmiä erottavana tekijänä.

TAULUKKO 1. Yhdistetyn aineiston jakauma käytettävien muuttujien mukaan, %

MUUTTUJA SYNTYMÄ-VUOSI Luokka	VÄESTÖRYHMÄ Viro/Tallinna Virolainen	Slaavi	Muu	Suomi H:gin seutu	Muu Suomi	Yhteensä
IKÄRYHMÄ ENSIMMÄISEN PARISUHTEEN ALKAESSA						
VUOSINA 1938(33)–47 SYNTYNEET						
Naimaton	7	1	0	11	6	7
16–19	16	21	29	15	25	23
20–22	26	36	14	31	32	31
23–29	41	33	57	37	31	33
30+	10	9	0	7	6	7
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	*141*	*90*	*7*	*200*	*1013*	*1451*
VUOSINA 1948–57 SYNTYNEET						
Naimaton	7	7	0	10	6	7
16–19	28	27	29	19	30	28
20–22	30	37	43	27	33	32
23–29	33	21	29	37	27	28
30+	2	7	0	6	4	4
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	*92*	*123*	*7*	*254*	*1250*	*1726*
VUOSINA 1958–67(72) SYNTYNEET						
Naimaton	21	20	25	27	18	20
16–19	37	33	33	18	31	29
20–22	35	33	8	32	35	34
23–29	6	15	33	22	16	16
30+	0	0	0	1	0	0
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	*94*	*86*	*12*	*293*	*1145*	*1630*
KOULUTUSTASO						
VUOSINA 1938(33)–47 SYNTYNEET						
Perus	22	20	14	25	36	32
Keski	54	54	43	48	51	51
Korkea	24	26	43	27	14	17
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	*141*	*90*	*7*	*200*	*1013*	1451
VUOSINA 1948–57 SYNTYNEET						
Perus	9	9	0	19	20	18
Keski	58	56	86	49	63	60
Korkea	34	35	14	32	17	21
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	*92*	*123*	*7*	*254*	*1250*	*1726*
VUOSINA 1958–68(72) SYNTYNEET						
Perus	3	7	8	8	8	7
Keski	78	71	83	57	74	71
Korkea	19	22	8	35	18	22
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	*94*	*86*	*12*	*293*	*1145*	*1630*

TAULUKKO 1. Yhdistetyn aineiston jakauma käytettävien muuttujien mukaan, %

MUUTTUJA SYNTYMÄ-VUOSI luokka	VÄESTÖRYHMÄ Viro/Tallinna virolainen	slaavi	muu	Suomi H:gin seutu	Muu Suomi	Yhteensä
EHKÄISY ENNEN ENSIMMÄISEN LAPSEN SYNTYMÄÄ						
VUOSINA 1938(33)–47 SYNTYNEET						
Nykyaikainen	7	4	0	47	29	28
Perinteinen	32	22	29	2	4	7
Ei käyttänyt	45	53	71	51	66	61
Ei vastannut	16	20	0	1	2	4
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	141	90	7	200	1013	1451
VUOSINA 1948–57 SYNTYNEET						
Nykyaikainen	9	11	0	74	60	56
Perinteinen	48	23	14	2	1	5
Ei käyttänyt	30	48	71	25	37	36
Ei vastannut	13	18	14	0	1	3
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	92	123	7	254	1250	1726
VUOSINA 1958–68(72) SYNTYNEET						
Nykyaikainen	9	8	17	89	80	73
Perinteinen	30	22	25	0	1	4
Ei käyttänyt	33	48	25	10	19	19
Ei vastannut	29	22	33	1	1	4
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	94	86	12	293	1145	1630
YHTEENSÄ, %	7	6	1	16	71	100
N	327	299	26	747	3408	4807

Menetelmät

Ensimmäisen parisuhteen alkamisen ja ensimmäisen lapsen syntymäajankohdan analyysissa sovelletaan log-lineaarista mallia, käyttämällä tilastollista GLIM-ohjelmaa (ks. *Haapakoski* 1983; *Payne* 1985; *Ekholm* 1986; *Valkonen et al.* 1990). Tapahtumien ajankohdat on molemmissa aineistoissa kirjattu kuukauden tarkkuudella. Parisuhteen aloittamisen tarkastelussa seuranta-aika (ikävuodet 16–29) on jaettu kolmeen ryhmään: 16–19, 20–22 ja 23–29. Vastaavasti on ensimmäisen lapsen syntymän seuranta-aika parisuhteen keston mukaan jaettu 0–7, 8–18 ja 19–60 kuukauden ryhmiin.

Tutkittavan ilmiön, kuten parisuhteen aloittamista avo- tai vaihtoehtoisesti avioliittona, yleisyyttä mitataan intensiteetin avulla. Intensiteetillä tarkoitetaan tapahtumien määrän ja seuranta-ajan suhdetta tietyssä ryhmässä.

Tarkastelussa edellytetään, että tapahtumien intensiteetti kussakin ikä- ja parisuhteen kestoryhmässä pysyy samana. Intensiteetin odotusarvo m kussakin luokittelevien muuttujien mukaan muodostetussa solussa i voidaan ilmaista eksponenttimallin mukaisesti (ks. *liite I*).

Väestöryhmien vertailussa ollaan kuitenkin kiinnostuneita intensiteettien suhteesta eikä intensiteettien arvoista sinänsä. Siten myös tulokset on esitetty *suhteellisina riskeinä*[2] tarkasteltavien muuttujien ensimmäisen luokan suhteen. Suhteelliset riskit on vakioitu kyseisen muuttujan jakauman suhteen muiden mallissa olevien muuttujien mukaan. Suhteellinen riski ilmaisee, kuinka moninkertainen tarkasteltavan tapahtuman *hetkellinen todennäköisyys (hazard)* tiettyyn muuttujaluokkaan kuuluvalla henkilöllä on saman muuttujan ensimmäiseen luokkaan kuuluvaan henkilöön verrattuna.

Ensimmäisen parisuhteen aloittamista joko avo- tai avioliittona tutkitaan logit-malleilla (ks. *Everitt & Dunn* 1983, *Aldrich & Nelson* 1984, *Demaris* 1992). Merkitsemällä todennäköisyyttä, että ensimmäinen parisuhde alkaa avoliittona p:llä on todennäköisyys että parisuhde alkaa suoraan avioliittona $1–p$.

Tavoitteena on määrittää p:n (ja $(1–p)$:n) ja selittävien muuttujien ja näiden yhdysvaikutusten välinen riippuvuus. Logit-malli antaa mahdollisuuden esittää p:n ja $(1–p)$:n suhde $p/(1–p)$ eksponenttimallin muodossa (ks. liite I).

Logit-mallin tuottamia vedonlyöntisuhteita tarkastellaan suhteessa muuttujan ensimmäiselle luokalle laskettuun vedonlyöntisuhteeseen. Näin saatujen suhteellisten vedonlyöntisuhteiden perusteella selviää muuttujaluokkien vaikutus ja sen tilastollinen luotettavuus.

Suhteellisten vedonlyöntisuhteiden havainnollistamiskyky ei ole parhaimmillaan silloin, kun tutkittavan tapahtuman todennäköisyys (tässä todennäköisyys sille, että ensimmäinen parisuhde alkaa avoliittona) kasvaa huomattavan suureksi. Tämän vuoksi on logit-mallia käytetty tässä ensisijaisesti erojen tilastollisen luotettavuuden testaamiseen ja interaktiovaikutusten havainnollistamiseen; tulokset on ilmaistu prosentteina. Logit-mallien antamat suhteelliset vedonlyöntisuhteet luottamusväleineen on esitetty liitteessä II.

---

2 Seuraavassa käytetään intensiteetin asemesta termiä riski.

Logit-mallista, jonka selittävinä muuttujina ovat muuttujat x_1 ,..., x_p käytetään kuvioissa ja taulukoissa lyhennysmerkintää

$$x_1 + ... + x_p$$

Vastaavasti mallista, jossa on selittävinä muuttujina esimerkiksi muuttujat x_1 ja x_2 sekä muuttujien x_3 ja x_4 yhdysvaikutus käytetään merkintää

$$x_1 + x_2 + x_3.x_4$$

3
TULOKSET

Ehkäisykäyttäytymisen muutos

Suomessa on viime vuosikymmeninä tapahtunut selvä muutos ehkäisyn tehostumisen suuntaan. 1980-lukuun mennessä keskeytetty yhdyntä on lähes kokonaan korvautunut tehokkaimmilla menetelmillä, kuten ehkäisypilleri ja kierukka. Näiden menetelmien käytön yleistyminen heijastui uudessa perheellistymismallissa, jossa parisuhde solmitaan hyvinkin nuorena, mutta ensimmäinen lapsi hankitaan lähellä 30 vuoden ikää (*Notkola* 1994: 103, 106).

KUVIO 1. Ehkäisyn käyttö ennen ensimmäisen lapsen syntymää koskaan parisuhteessa asuneilla naisilla väestöryhmän ja syntymävuoden mukaan

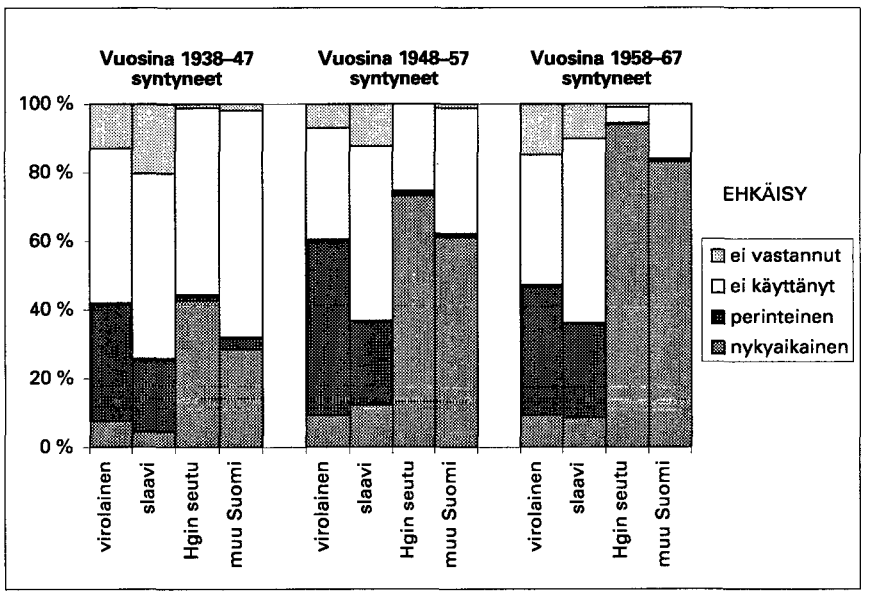

Neuvostovallan aikana Virossa, kuten muuallakin entisessä Neuvostoliitossa, perhesuunnittelukysymyksiin kiinnitettiin valtion puolelta erittäin vähän huomiota. Raskautta ja aborttia käsiteltiin pelkästään lääketieteellisessä kontekstissa erillään näiden ilmiöiden sosiaalisesta merkityksestä. Ehkäisyvälineitä oli saatavissa heikosti. Kierukkaa sai naistenklinikalta vain ensisynnytyksen jälkeen. Kun ihmisten asenteet kuitenkin puolsivat syntyvyydensäännöstelyä, *tämä tilanne johti korkeaan aborttien määrään*. Vuosittainen aborttien määrä on Virossa jatkuvasti ylittänyt syntyneiden määrän. Aivan viime vuosina aborttien määrä on Virossa kääntynyt laskuun, mutta syntyneiden määrään suhteutettuna niitä on edelleen erittäin runsaasti, koska syntyvyys on alentunut (v. 1993 oli 170 aborttia 100 elävänä syntynyttä kohden, *Eesti Statistikaamet* 1995: 11).

Ennen ehkäisyn ja perheellistymisen välisten yhteyksien lähempää selvittelyä tarkastellaan, miten perhesuunnittelun erilainen asema Virossa ja Suomessa näkyy ennen ensimmäistä lasta käytetyssä ehkäisyssä, joka on yksi tämän tutkimuksen taustamuuttuja (*kuvio 1*). Maiden välinen ero on selvä. Suomalaisilla on nykyaikaisten ehkäisyvälineiden käyttö yleistynyt tasolle, jossa 85 prosenttia parisuhteessa olleista naisista on jossakin vaiheessa ennen ensimmäisen lapsen syntymää käyttänyt niitä. *Sen sijaan Virossa ei ole tapahtunut mitään muutosta ehkäisyn tehostumisen suuntaan*. Nuorimmassa kohortissa nykyaikaista ehkäisyä käytti ennen ensimmäisen lapsen syntymää edelleen alle 10 prosenttia koskaan parisuhteessa olleista. Tässä yhteydessä on myös muistettava, että Tallinna-aineisto on kerätty Viron yhteiskuntamuutoksen alkuvaiheessa, jolloin tilanne ehkäisyvälineiden saatavuuden osalta oli edelleen heikko. Huomattava osuus tallinnalaisista on myös jättänyt vastaamatta ehkäisykysymyksiin, joka saattaa hieman vaikuttaa aineiston pohjalta estimoituun nykyaikaisia menetelmiä käyttäneiden osuuteen.

Erot maiden sisällä ovat vähäisiä verrattuna isoon maiden väliseen eroon. Virolaisilla perinteisiä menetelmiä (rytmi, keskeytetty yhdyntä) käyttäneiden osuus oli slaaveja hiukan korkeampi. Nykyaikaisten menetelmien käyttäjiä virolaisista ja slaaveista on suunnilleen yhtä suuri osuus. Suomessa Helsingin seudulla asuvat ovat ehkäisyvälineiden yleistymisessä edenneet muuta Suomea pitemmälle. Nykyaikaisia menetelmiä käyttäneiden osuus on heillä kaikkia tässä tarkasteltavia väestöryhmiä korkeampi.

Ensimmäisen parisuhteen aloittaminen

Tässä käytettävän suomalaisaineiston perusteella tehdyn aiemman tutkimuksen mukaan *ensimmäinen parisuhde (joko avo- tai avioliitto) aloitetaan Suomessa yhä nuoremmassa iässä* (*Nikander* 1992b: 12; *Finnäs* 1993: 23). Virossa samanlaiseen tulokseen tässä käytettävän Tallinna-aineiston perusteella on tullut Vikat (1994: 96, 102). Syntymäkohortin lisäksi ensimmäisen parisuhteen aloittamisikä on molemmissa maissa todettu *riippuvaiseksi opiskelusta ja koulutustasosta* (*Nikander* 1992b: 14; *Finnäs* 1993: 23; *Vikat* 1994: 102). Suomessa *Finnäs* (1993: 23) on havainnut opiskelun vaikutuksen ensimmäisen liiton aloittamisikään ajan myötä heikentyneen.

Kun tässä käytettävät kaksi aineistoa jakaantuvat syntymävuoden mukaan hieman eri tavalla (*ks. taulukko 1*), tarkastellaan sellaista mallia, jossa syntymävuosi on mukana, ts. erilaisen jakauman vaikutus on vakioitu (*taulukko 2*). Ensimmäisen parisuhteen aloittamisessa ikävakioidut suhteelliset riskit ovat ajan myötä kasvaneet, mikä tarkoittaa ensimmäisen parisuhteen aloittamisriskin keskimäärin lisääntyneen 16–29 ikävuoden välillä. Helsingin seudulla asuvilla

TAULUKKO 2. Ensimmäisen liiton muodostamisen suhteellinen riski ja 95 prosentin luottamusväli

MUUTTUJA	LUOKKA	SUHTEELLINEN RISKI JA LUOTTAMUSVÄLI
Syntymävuosi (VUOSI)	(1) 1938–47	1.00
	(2) 1948–57	1.19
		1.10..1.29
	(3) 1958–67	1.38
		1.27..1.50
Väestöryhmä (RYHMÄ)	(1) Virolainen	1.00
	(2) Slaavi	1.10
		0.92..1.31
	(3) Helsingin seutu	0.79
		0.68..0.92
	(4) Muu Suomi	1.05
		0.92..1.19
Koulutustaso (KOUL)	(1) Perus	1.00
	(2) Keski	0.79
		0.72..0.86
	(3) Korkea	0.52
		0.46..0.57

Laskettu mallista IKÄ+VUOSI+RYHMÄ+KOUL

KUVIO 2. Ensimmäisen parisuhteen aloittamisen suhteellinen riski syntymävuoden ja väestöryhmän mukaan

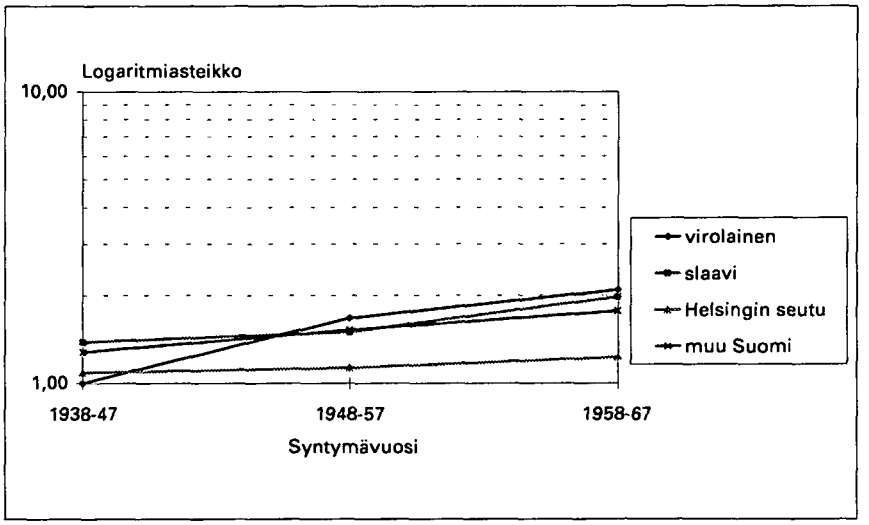

Laskettu mallista IKÄ+KOUL+VUOSI.RYHMÄ. Vuosina 1938–47 syntyneiden virolaisten riski = 1.

ikävakioitu parisuhteen aloittamisriski on muita suomalaisia sekä myös virolaisia ja slaaveja alhaisempi. Muiden väestöryhmien välillä ei ollut tässä suhteessa tilastollisesti luotettavia eroja. Myös parisuhteen aloittamisiässä ei ollut väestöryhmien välillä tilastollisesti luotettavia eroja.

Ajassa tapahtuneen muutoksen osalta väestöryhmät kuitenkin poikkeavat toisistaan (kuvio 2). Eniten ensimmäisen parisuhteen aloittamisen riski on kasvanut virolaisilla. Vanhimmassa kohortissa se on väestöryhmistä alhaisin, vuosina 1958–67 syntyneillä korkein. Myös muissa väestöryhmissä parisuhteen aloittamisriski on kasvanut, mutta vähemmän kuin virolaisilla. Helsingin seudulla asuvat erottuvat muista väestöryhmistä alhaisemmalla parinmuodostuksen riskillä erityisesti kahdessa nuoremmassa syntymäkohortissa.

Molemmissa aineistoissa aikaisemmin havaittu koulutuksen aiheuttama ensimmäisen parisuhteen aloittamista lykkäävä vaikutus, esiintyy luonnollisesti myös yhdistetyssä aineistossa. Korkeampaan koulutustasoon pyrkivillä ovat erityisesti ennen 20 vuoden ikää aloitetut parisuhteet muita harvinaisempia. Väestöryhmien ja kohorttien välillä lopullisen (haastatteluhetken) koulutustason vaikutuksessa ei ole eroja.

Avo- vai avioliittoon

Seuraavassa tarkastellaan parisuhteen aloittamista avo- tai avioliittona kilpailevina vaihtoehtoina. Avoliittojen osuus ensimmäisen parisuhteen aloitusvaihtoehtona on ajan myötä kasvanut. Syntymävuoden mukaan avoliittojen osuudet vaihtelevat enemmän kuin muiden muuttujien mukaan (*taulukko 3*). Avoliittojen osuus on kasvanut kaikissa kansallisuuden ja asuinpaikan, koulutuksen ja ehkäisykäyttäytymisen mukaan muodostetuissa ryhmissä.

Väestöryhmien väliset erot ovat huomattavan suuria. Helsingin seudulla asuvilla avoliitto esiintyy muista väestöryhmistä selvästi useammin ensimmäisen liiton aloitusvaihtoehtona. Virolaisten ja Helsingin seudun ulkopuolella asuvien suomalaisten keskuudessa avoliittoja on suunnilleen yhtä paljon. Taustamuuttujien mukaan vakioidut suhteelliset vedonlyöntisuhteet osoittavat, että avoliittojen osuus on virolaisilla jopa korkeampi[3].

Tämän tutkimuksen kannalta yksi keskeisimpiä havaintoja on syntymäkohortin ja väestöryhmän interaktiovaikutus liiton aloittamistapaan. *Taulukossa 4* tämä on esitetty logitmallin tuottamien suhteellisten vedonlyöntisuhteiden avulla. Vuosina 1938–47 syntyneillä virolaisilla avoliittojen ja avioliittojen suhde on normeerattu ykköseksi, vastaava suhde muissa ryhmissä ilmaistaan tämän ryhmän suhteen.

Sekä pääkaupunkiseudulla että sen ulkopuolella asuvilla suomalaisilla avoliittojen lisääntymistä on tapahtunut suuremmassa määrin kuin tallinnalaisilla. Varsinkin pääkaupunkiseudulla asuvilla avoliittoja on nuorimmassa kohortissa paljon vuosina 1938–47 syntyneisiin verrattuna. Yli 40:n suuruinen suhteellinen vedonlyöntisuhde nuorimmalla pääkaupunkiseudulla asuvien kohortilla ei kuitenkaan tarkoita sitä, että avoliittoja olisi heillä 40 kertaa enemmän kuin vertailuryhmässä (vuosina 1938–47 syntyneet virolaiset), vaan sitä, että avoliittojen ja avioliittojen suhde on heillä tämän verran vertailuryhmää suurempi. Kun vedonlyöntisuhteen jakajassa oleva todennäköisyys, joka tässä on todennäköisyys parisuhteen alkamiselle suoraan avioliittona, jää hyvin pieneksi, vedonlyöntisuhde kasvaa nopeasti.

3 Vedonlyöntisuhde on tässä todennäköisyys ensimmäisen parisuhteen alkamiselle avoliittona suhteessa todennäköisyyteen, että se alkaa avioliittona. Taustamuuttujien mukaan vakioidut tulokset on esitetty suhteellisina vedonlyöntisuhteina liitetaulukossa.

TAULUKKO 3. Avoliittojen osuus kaikista aloitetuista ensimmäisistä liitoista, %

MUUTTUJA Luokka	SYNTYMÄVUOSI 1938–47	1948–57	1958–67	Yhteensä
PARISUHTEEN ALOITTAMISIKÄ				
16–19	16	54	84	56
20–22	13	56	84	54
23–29	19	61	83	50
VÄESTÖRYHMÄ				
virolainen	32	60	78	53
slaavi	17	33	45	31
Helsingin seutu	23	71	95	67
muu Suomi	12	57	85	53
KOULUTUSTASO				
perus	17	56	85	40
keski	16	58	84	57
korkea	15	56	85	56
EHKÄISY ENNEN ENSIMMÄISTÄ LASTA				
nykyaikainen	20	68	89	71
perinteinen	20	51	78	45
ei käyttänyt	14	43	65	32
YHTEENSÄ	**16**	**57**	**84**	**53**

TAULUKKO 4. Suhteellinen vedonlyöntisuhde ensimmäisen liiton alkamiselle avoliittona syntymävuoden ja väestöryhmän mukaan, 95 prosentin luottamusväli

SYNTYMÄVUOSI	VÄESTÖRYHMÄ Virolainen	Slaavi	Helsingin seutu	Muu Suomi
1938–47	1.00	0.45 *0.22..0.92*	0.66 *0.38..1.13*	0.30 *0.19..0.47*
1948–57	3.22 *1.78..5.86*	1.09 *0.61..1.94*	5.45 *3.30..9.01*	2.83 *1.87..4.29*
1958–67	7.79 *3.90..15.56*	1.76 *0.94..3.30*	40.26 *19.32..83.87*	12.55 *8.09..19.48*

Laskettu mallista KOUL+VUOSI.RYHMÄ. Avo- ja avioliittojen suhdetta verrataan vuosina 1938–47 syntyneilsiin virolaisiin, joilla se on tässä normeerattu ykköseksi.

Ero suomalaisten ja virolaisten välillä avoliittojen lisääntymisessä johtuu osittain siitä, että vanhimmassa tarkasteltavassa kohortissa virolaisilla oli enemmän avoliittoja kuin suomalaisilla. Slaaveilla avoliitot ovat selvästi harvinaisempia kaikissa kohorteissa. Slaavit muodostavat ainoan sellaisen ryhmän, jossa avoliitot ovat jääneet alle puoleen myös 1958–67 syntyneiden ensimmäisistä liitoista (*taulukko 3*).

Ensimmäisen liiton aloittamisiällä ja naisten koulutustasolla ei ole vaikutusta siihen, alkaako ensimmäinen liitto avo- tai avioliittona. Tältä osalta suomalaiset eivät erotu virolaisista ja slaaveista. Sen sijaan eri tavalla ehkäisyyn suhtautumisella näyttää olevan huomattava vaikutus. Perinteisiä ehkäisymenetelmiä käyttäneiden ja käyttämättömien keskuudessa avoliitot esiintyvät harvemmin kuin nykyaikaisesti ehkäisevillä naisilla. Tämä ero on tullut enemmän esille nuoremmissa kohorteissa, jossa avoliittoja ja myös nykyaikaista ehkäisyä käyttäviä (erityisesti suomalaisten keskuudessa, ks. *kuvio 1*) on enemmän. Väestöryhmien välillä tilastollisesti luotettavia eroja ei löytynyt. Tässä on kuitenkin muistettava myös nykyaikaista ehkäisyä käyttäneiden tallinnalaisten pieni lukumäärä aineistossa (*ks. taulukko 1*), joten systemaattiset erot eivät välttämättä tule aineistosta esille.

Ensimmäinen lapsi ensimmäisessä parisuhteessa

Seuraavassa tarkastellaan ensimmäisen lapsen syntymäriskiä ensimmäisessä parisuhteessa. Koska valtaosa lapsista syntyy joko avo- tai avioliitossa, tämä analyysi ei koske parisuhteen ulkopuolella syntyneitä lapsia.

Suomessa on todettu ensimmäisen lapsen syntymän lykkäämisen alkaneen 1960-luvun puolivälissä. Se ilmeni silloin sekä ensimmäisen lapsen synnytysiän nousuna että avioitumisen ja ensimmäisen lapsen syntymän välisen ajan pitenemisenä (*Notkola* 1994: 91). Virossa ensimmäisen lapsen synnyttämisen keski-ikä on 22,9, Suomessa 27,0 vuotta (*Council of Europe* 1994: 34). Kun parisuhteen aloittamisiässä erot väestöryhmien välillä olivat pieniä (*ks. osa Ensimmäisen parisuhteen aloittaminen*), tällainen 4 vuoden ero keskimääräisessä ensimmäisen lapsen synnyttämisen iässä tarkoittaa sitä, että *suomalaisilla parisuhteessa lapsettomana eletty aika on keskimäärin huomattavasti pitempi.*

TAULUKKO 5. Ensimmäisen lapsen syntymän suhteellinen riski ja 95 prosentin luottamusvälit

MUUTTUJA[1] Luokka	MALLI (1) KESTO+ RYHMÄ+ VUOSI	(2) (1)+ MUOTO	(3) (2)+ IKÄ	(4) (3)+ KOUL	(5) (4)+ EHKÄ
Parisuhteen aloitusvuosi (VUOSI)					
(1) 1954–69	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
(2) 1970–79	0.61	0.88	0.89	0.93	1.09
	0.56..0.66	*0.80..0.96*	*0.82..0.97*	*0.85..1.02*	*0.99..1.19*
(3) 1980–89	0.38	0.83	0.86	0.91	1.24
	0.34..0.42	*0.74..0.93*	*0.77..0.97*	*0.81..1.03*	*1.10..1.41*
Parisuhteen muoto (MUOTO)					
(1) avoliitto		1.00	1.00	1.00	1.00
(2) avioliitto		5.83	6.08	6.15	5.59
		5.13..6.62	*5.35..6.91*	*5.41..6.99*	*4.92..6.36*
Parisuhteen aloittamisikä (IKÄ)					
(1) 16–19			1.00	1.00	1.00
(2) 20–22			0.73	0.75	0.80
			0.67..0.80	*0.69..0.82*	*0.73..0.87*
(3) 23–29			0.72	0.75	0.80
			0.65..0.79	*0.68..0.83*	*0.73..0.89*
Koulutustaso (KOUL)					
(1) perus				1.00	1.00
(2) keski				0.89	0.98
				0.81..0.99	*0.89..1.08*
(3) korkea				0.74	0.85
				0.65..0.84	*0.75..0.97*
Ennen 1. lasta käytetty ehkäisy (EHKÄ)					
(1) nykyaikainen					1.00
(2) perinteinen					1.59
					1.32..1.90
(3) ei käyttänyt					2.24
					2.04..2.47

Laskettu hierarkkisista eksponenttimalleista

[1] Ajassa tapahtuneen erisuuntaisen kehityksen vuoksi on väestöryhmien suhteelliset intensiteetit esitetty vain parisuhteen aloitusvuoden mukaan *kuviossa 3.*

Suurimmat erot ilmenevät parisuhteen aloitusvuoden ja parisuhteen muodon mukaan. Syntymäriskin ajan myötä tapahtunut lasku osoittaakin parisuhteessa lapsettomana eletyn ajan pidentymistä. 1980-luvulla aloitetuissa parisuhteissa riski on vain 38 prosenttia 1960-luvulla aloitettujen ja 61 prosenttia 1970-luvulla aloitettujen liittojen tasosta (*taulukko 5*). Ensimmäisen lapsen syntymäriski ei ole alentunut tässä tarkasteltavissa väestöryhmissä samalla tavalla. Siihen viittaavat (1) se, että Viron ja Suomen välillä on olennainen ero ensimmäisen lapsen synnytysiässä ja (2) se, että Tallinna-aineiston perusteella tehdyssä aikaisemmassa tutkimuksessa ensimmäisen lapsen syntymäriskin ensimmäisessä parisuhteessa todettiin kasvaneen (*Vikat* 1994: 133).

Kuviosta 3 näkyy, että ensimmäisen lapsen syntymäriskin kehitys onkin Virossa ja Suomessa tapahtunut päinvastaisessa suunnassa. Tällaisen erisuuntaisen kehityksen vuoksi kolmen kohortin perusteella lasketut väestöryhmien kokonaisriskit ovat vailla sisällöllistä merkitystä, eikä niitä ole esitetty *taulukossa 5* muiden muuttujien kanssa. Ainoa johdonmukaisesti kaikissa kolmessa kohortissa esiintyvä ero on ensimmäisen lapsen alhaisempi syntymäriski Helsingin seudulla muuhun Suomeen verrattuna.

KUVIO 3. Ensimmäisen lapsen syntymän suhteellinen riski parisuhteen aloitusvuoden ja väestöryhmän mukaan

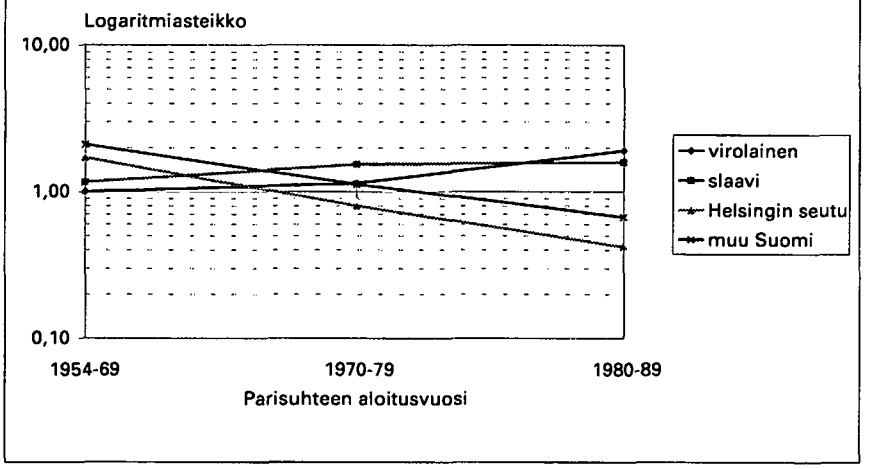

Laskettu mallista KESTO+IKÄ+KOUL+VUOSI.RYHMÄ. Virolaisten intensiteetti 1954–69 alkaneissa parisuhteissa = 1.

Suurimmillaan Viron ja Suomen väliset erot ovat 1980-luvulla alkaneissa parisuhteissa (*kuvio 3*). Ensimmäisen lapsen syntymäriski Virossa oli niissä noin kolme kertaa Suomea korkeampi. Myös Helsingin seudun ja muun Suomen välinen ero on suurin 1980-luvulla alkaneissa parisuhteissa.

Vaikka avoliitot ovat molemmissa maissa lisääntyneet, valtaosa lapsista syntyy tilastojen mukaan edelleen avioliitossa. Silti juuri viime vuosina, 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus on nopeasti kasvanut. Suomessa syntyi vuonna 1993 avioliiton ulkopuolella 30 % (*Tilastokeskus* 1995: 64) ja Virossa 38 % kaikista lapsista (*Eesti Statistikaamet* 1995: 54). Ensimmäisten lasten vastaavat luvut olivat Suomessa 27 % ja Virossa 47 %. Virolaisilla jopa 57 % ensimmäisistä lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella (*Eesti Statistikaamet* 1995: 64).

Erot ensimmäisen lapsen syntymäriskissä avoliiton ja avioliiton välillä ovat kuitenkin paljon suurempia, kuin mitä edellämainitut prosenttiosuudet antavat ymmärtää. *Finnäs* (1993: 40) on Suomen aineiston aikaisemmassa tutkimuksessa esittänyt lähes 8-kertaista eroa, *Vikat* (1994: 133) esittää 4,7-kertaista eroa Virossa. Yhdistetyssä aineistossa ero jää odotetusti kahden edellämainitun välille, 5,6..6,2-kertaiseksi, riippuen siitä, mitkä muut muuttujat ovat mallissa mukana *(taulukko 5)*.

Selvä syy tällaiseen suureen riskien eroon on siinä, että raskaaksituleminen on kauan toiminut avioliiton solmimiseen vaikuttavana tekijänä. Usein vain muutama kuukausi ennen lapsen syntymää solmitaan avioliitto ja siinä vietetyn lyhyen seuranta-ajan tuloksena ensimmäisen lapsen syntymäriski muodostuu korkeaksi.

Edellä oli esillä, että liiton muodosta riippumaton ensimmäisen lapsen syntymäriski on muuttunut Virossa ja Suomessa eri tavalla. Samanaikaisesti molemmissa maissa avoliitossa vietetyn ajan osuus parisuhteessa eletystä ajasta on huomattavasti kasvanut. Seuraavassa tarkastellaankin, miten ensimmäisen lapsen syntymäriskin muutos on tapahtunut avo- ja avioliitossa.

Finnäs (1993: 41) osoittaa tutkimuksessaan, että avoliittojen yleistymisen myötä ei ole havaittavissa olennaista muutosta ensimmäisen lapsen syntymäriskissä avoliitossa. Finnäsin mukaan Suomessa syntyy avoliitossa yhä enemmän lapsia vain sen takia, että avoliittoja on enemmän. Kun ajassa (parisuhteen aloitusvuoden mukaan) tapahtunutta muutosta ensimmäisen lapsen syntymäriskissä avoliitossa tarkastellaan väestöryhmien mukaan, ilmenee, että virolaisten ja slaavien

osalta tämä väite ei aivan pidä paikkansa (*kuvio 4*). Ensimmäisen lapsen syntymäriski on virolaisilla 1980-luvulla alkaneissa avoliitoissa korkeampi 1970-luvulla aloitettuihin avoliittoihin verrattuna, mutta samalla tasolla ennen 1970-lukua aloitettujen avoliittojen kanssa. Suomalaisilla riski sekä avo- että avioliitossa on hiukan alentunut (*kuviot 4 ja 5*). Tämä osoittaa, että *parisuhteen lapseton vaihe on Suomessa pidentynyt sekä avoliitossa että avioliitossa*, eikä pelkästään avoliitossa. Slaaveilla ensimmäisen lapsen syntymäriski avoliitossa on laskenut muita väestöryhmiä jyrkemmin.

Ensimmäisen lapsen syntymäriski avioliitossa on sekä virolaisilla että slaaveilla kasvanut (*kuvio 5*). Ennen 1980-lukua lapsen syntymäriski avioliitossa oli molemmilla väestöryhmillä aivan sama. 1980-luvulla virolaisten riski on kasvanut slaaveja enemmän. Tämä on seurausta sellaisten esi-aviollisten raskauksien määrän kasvusta, jotka päättyvät aviollisen lapsen syntymään (*Vikat* 1994: 124).

Samalla kun avoliitot ovat lisääntyneet, on lastenhankinta siirtynyt parisuhteen alkuun nähden myöhemmäksi. Kun avoliittossa vietetyn ajan osuus kohorteissa on vakioitu, jää kohorttien välisestä erosta ensimmäisen lapsen syntymäriskissä aika vähän jäljelle (vrt. mallit 1 ja 2 *taulukossa* 5 sivulla 31).

Osassa *Ensimmäisen parisuhteen aloittaminen* (s. 26–27) todettiin, että parisuhteen aloittamisikä on kohorteittain alentunut. Sillä on kuitenkin kaikissa kohorteissa samalla tavalla vaikutusta lapsen syntymäriskiin: naisten ennen 20 vuoden ikää aloittamissa parisuhteissa lapsen syntymäriski on myöhemmässä iässä aloitettuja parisuhteita korkeampi. Erikseen kumpaakin aineistoa analysoitaessa sekä *Finnäs* (1993: 40) että *Vikat* (1994: 133) ovat esittäneet tämänsuuntaisen tuloksen. Tässä tarkasteltavien väestöryhmien välillä ei ilmennyt tilastollisesti luotettavia eroja tämän riippuvuuden voimakkuudessa.

Korkean koulutuksen ja alhaisen hedelmällisyyden välistä yhteyttä on tutkimuksissa usein liitetty myöhempään ensimmäisen lapsen synnytykseen korkeasti koulutetuilla naisilla (*Notkola* 1994: 96). Suomessa on kuitenkin todettu koulutuksen ja opiskelun vaikuttavan vähemmän lopulliseen lapsilukuun kuin ensimmäisen lapsen hankinnan ajoitukseen (*Nikander* 1992b: 22, 24; *Notkola* 1994: 100). Koulutustason vaikutus ilmenee myöhempänä ensimmäisen lapsen synnyttämisenä korkeasti koulutetuilla naisilla sekä Virossa että Suomessa (ks. *Finnäs* 1993: 40; *Vikat* 1994: 124).

KUVIO 4. Ensimmäisen lapsen syntymän suhteellinen riski *avoliitossa* parisuhteen aloitusvuoden ja väestöryhmän mukaan

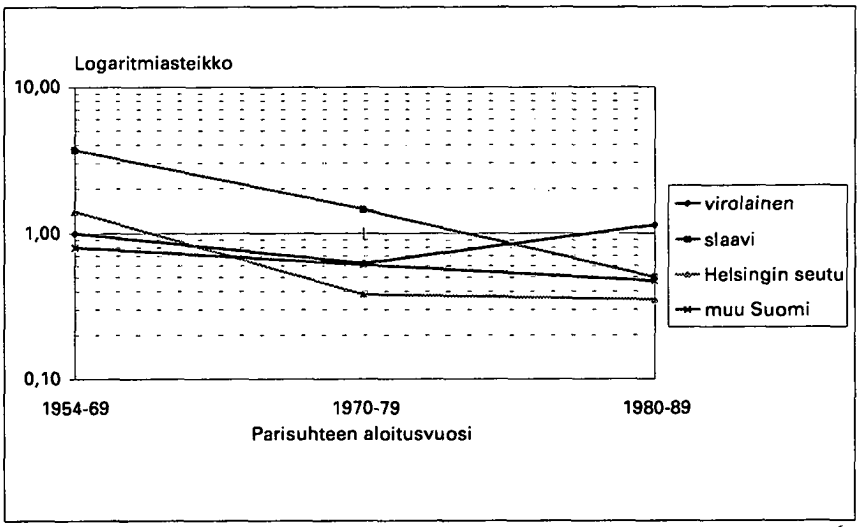

Laskettu mallista IKÄ+KOUL+MUOTO.SKOH.RYHMÄ. Intensiteetti virolaisten 1954–69 aloittamissa avoliitoissa = 1.

KUVIO 5. Ensimmäisen lapsen syntymän suhteellinen riski *avioliitossa* parisuhteen aloitusvuoden ja väestöryhmän mukaan

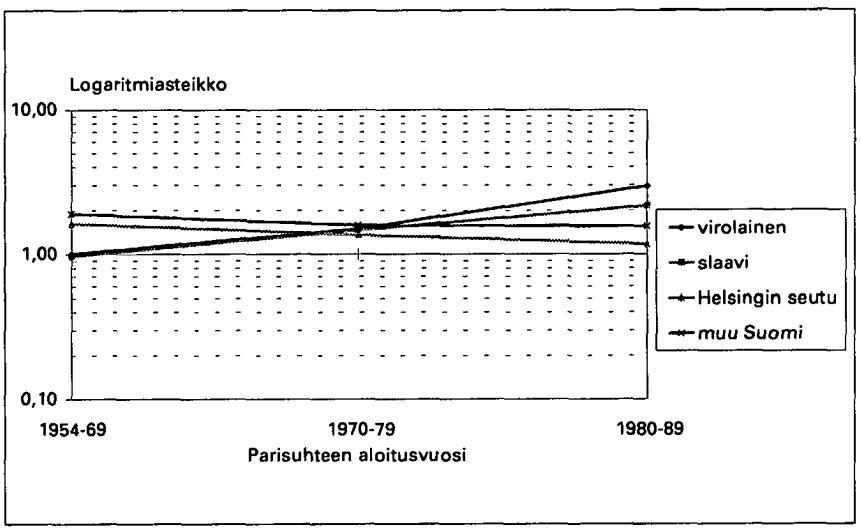

Laskettu mallista IKÄ+KOUL+MUOTO.SKOH.RYHMÄ. Intensiteetti virolaisten 1954–69 aloittamissa avioliitoissa = 1.

Tarkasteltaessa parisuhteen 5-vuotista alkujaksoa kokonaisuudessaan voidaan todeta, että korkeampaan koulutukseen tähtääminen ei vaikuta virolaisilla ja slaaveilla ensimmäisen lapsen syntymäriskiin. Jos tarkastellaan ensimmäisen lapsen hankintaa parisuhteen eri vaiheissa, kaikissa väestöryhmissä ilmenee samanlainen vaikutus. *Korkeampaan koulutukseen tähtäävät välttävät ensimmäisen lapsen hankkimista liiton alkuvaiheessa* (*kuvio* 6). Ajan myötä ei tämän riippuvuuden osalta ole tapahtunut muutosta.

Kun parisuhteen alkuvaiheessa avoliitossa asuminen on todennäköisempää kuin myöhemmin, voidaan edellyttää, että koulutustaso vaikuttaa ensimmäisen lapsen hankintaan eri tavalla avo- ja avioliitossa. Tämä osoittautuu paikkansapitäväksi silloinkin, kun avo- ja avioliitossa vietetyn ajan erilainen osuus parisuhteen eri vaiheissa on vakioitu. Korkeampi koulutustaso vaikuttaa ensimmäisen lapsen hankintaan etenkin avoliitossa; aviopareilla naisten koulutustason aiheuttamat erot jäävät tilastollisesti merkityksettömiksi (*kuvio* 7). Eri väestöryhmissä tämä riippuvuus on samanlainen.

Ehkäisyn kokonaisvaikutus – mitä heikompi ehkäisy, sitä korkeampi ensimmäisen lapsen syntymäriski – lienee itsestäänselvää. Lähemmässä tarkastelussa on otettava huomioon Suomessa ehkäisykäyttäytymisessä ajan myötä tapahtunut valtava muutos ja vastaavan muutoksen lähes täydellinen puuttuminen virolaisilla ja slaaveilla (ks. *kuvio 1*).

Ehkäisyä käyttävien naisten osuuden kasvu on avoliitossa asumisen yleistymisen ohella toinen ensimmäisen lapsen hankintaa myöhemmäksi siirtävä tekijä. Kun sekä parisuhteen muodon että ehkäisyn osalta tapahtuneet muutokset vakioidaan, kohorttien välinen ero kääntyy päinvastaiseksi (malli 5 *taulukossa* 5). Tämä tarkoittaa sitä, että parisuhteen muodon ja ehkäisyn mukaan muodostetuissa ryhmissä ensimmäisen lapsen syntymäriski on noussut. Itse avo- ja avioliitossa vietetyn ajan suhde ja ehkäisy ovat puolestaan kohorteittain olennaisesti muuttuneet.

Ehkäisyn vaikutus ensimmäisen lapsen hankinnan ajoittumiseen on ajan myötä muuttunut. Kun ennen 1970-lukua ero muodostui tavalla tai toisella ehkäisevien ja ehkäisyä käyttämättömien välille, niin 1970–80-luvuilla nykyaikaisia ehkäisymenetelmiä käyttävät parit erottuivat perinteisiä menetelmiä käyttävistä ja ehkäisyä käyttämättömistä (*kuvio 8*).

KUVIO 6. Ensimmäisen lapsen syntymän suhteellinen riski parisuhteen keston ja naisen lopullisen koulutustason mukaan

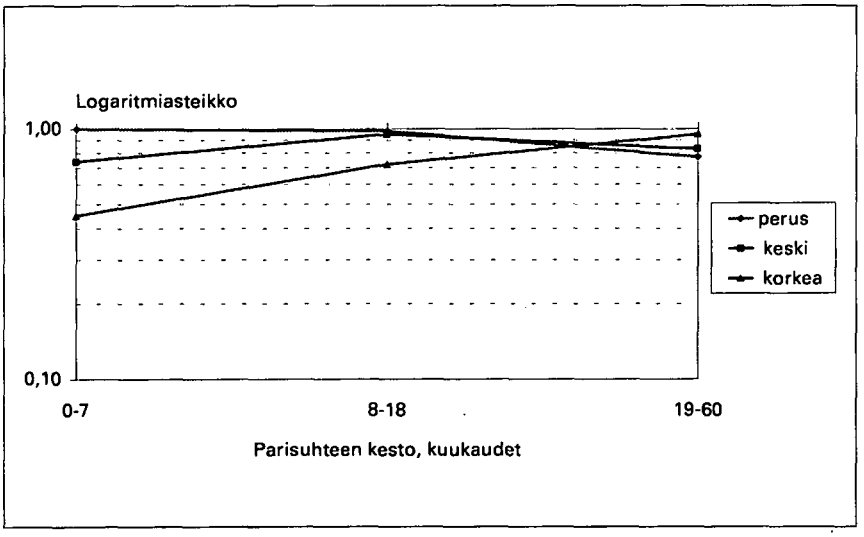

Laskettu mallista VUOSI+RYHMÄ+IKÄ+KESTO.KOUL. Intensiteetti peruskoulutuksen saaneilla parisuhteen ensimmäisen 7 kuukauden aikana = 1.

KUVIO 7. Ensimmäisen lapsen syntymän suhteellinen riski avo- ja avioliitoissa naisen lopullisen koulutustason mukaan

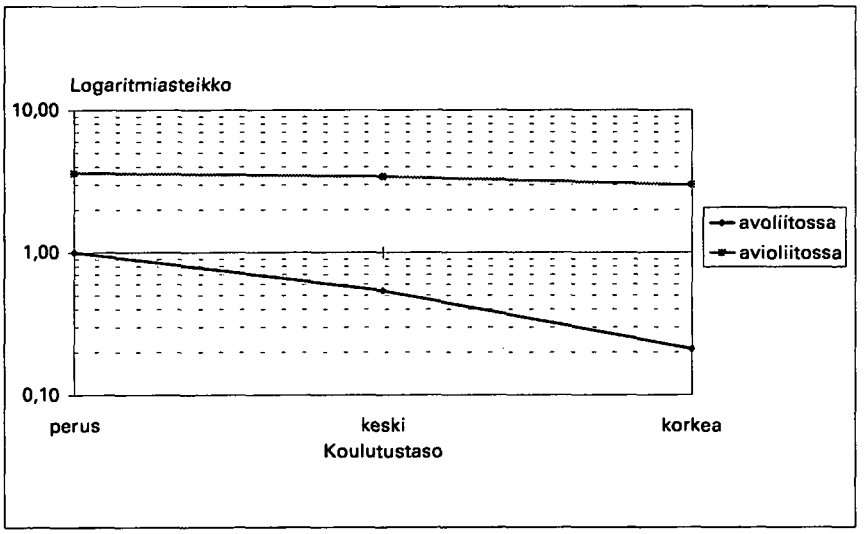

Laskettu mallista KESTO+VUOSI+RYHMÄ+IKÄ+MUOTO.KOUL. Avoliitossa asuvien peruskoulutuksen saaneiden naisten intensiteetti = 1.

KUVIO 8. Ensimmäisen lapsen syntymän suhteellinen riski parisuhteen aloitusvuoden ja käytetyn ehkäisyn mukaan

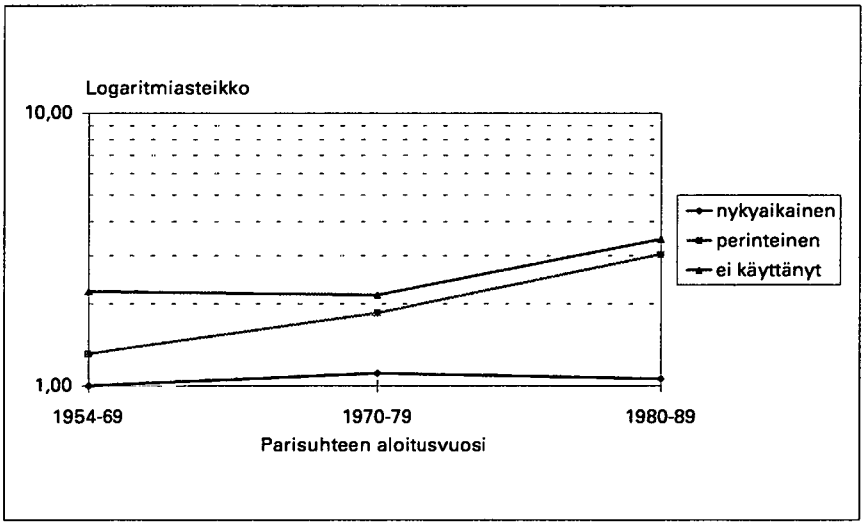

Laskettu mallista KESTO+RYHMÄ+MUOTO+IKÄ+KOUL+VUOSI.EHKÄ. Intensiteetti vuosina 1954–69 nykyaikaista ehkäisyä käyttäneillä = 1.

KUVIO 9. Ensimmäisen lapsen syntymän suhteellinen riski avo- ja avioliitossa käytetyn ehkäisyn mukaan

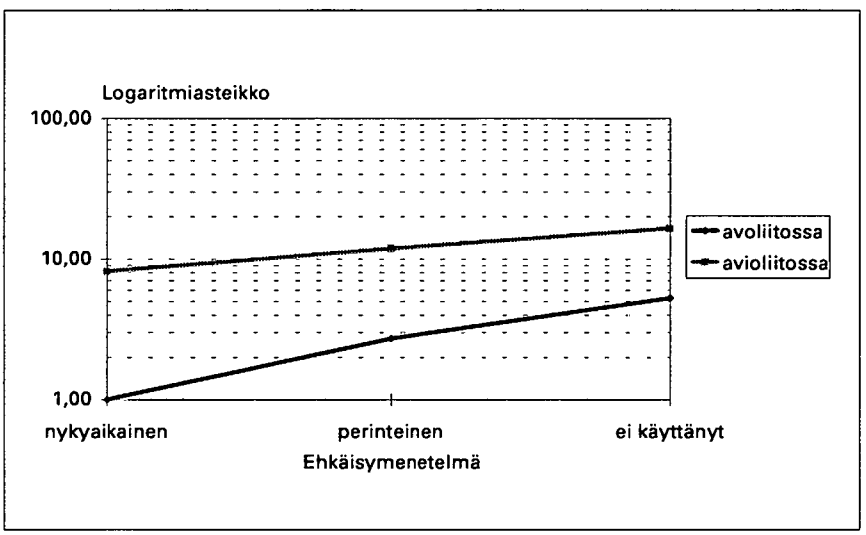

Laskettu mallista KESTO+VUOSI+RYHMÄ+IKÄ+KOUL+MUOTO.EHKÄ. Avoliitossa asuvien ja nykyaikaisesti ehkäisevien intensiteeti = 1.

Kahden viimeksimainitun ryhmän väliset erot jäivät 1970-80-luvuilla lähes olemattomiksi. Sen sijaan ero nykyaikaisia menetelmiä käyttäviin nähden kasvoi 1980-luvulla edelliseen vuosikymmeneen verrattuna 1,6-kertaiseksi.

Pillerien ja kierukan yleistyminen Suomessa on olennainen tekijä edellä kuvatussa kehityksessä. Kun 1970-80-luvulla nykyaikaiset menetelmät kokonaisuudessaan tehostuivat, ensisynnytyksen siirtäminen parisuhteen entistä myöhempään vaiheeseen tuli mahdolliseksi. Vastaavasti ero ehkäisyä käyttämättömiin ja epätehokkaasti ehkäiseviin kasvoi.

Ehkäisyn tehostumisen vaikutus näkyy enemmän avoliitossa asuvien osalta. Suurempi osa nykyaikaista ehkäisyä käyttävien toivotuista lapsista syntyy ilmeisesti avioliitossa, joten ero ehkäisyä käyttämättömiin pienenee kun tarkastellaan vain avioliittoja (*kuvio 9*).

Tätä ja edellistä havaintoa on katsottava taulukossa 1 esitetyn ehkäisy -muuttujan jakauman valossa. Kuten jo aikaisemmin on todettu, väestöryhmien välisiä eroja ehkäisyn vaikutuksessa on vaikea havaita aineistosta, jossa nykyaikaista ehkäisyä käyttävien virolaisten ja slaavien määrä on niin pieni. Suomalaisilla puolestaan niiden osuus, jotka eivät käytä nykyaikaista ehkäisyä, on hyvin pieni 1980-luvulla. Suomen tilanteessa syntymäriskin eron kasvu johtuu ilmeisesti siitä, että ehkäisyn kautta lapsen syntymäajan vapaata valintaa toteuttavat naiset haluavat synnyttää myöhemmin. Siten niiden naisten pienentynyt ryhmä, jotka eivät jostakin syystä käyttäneet ehkäisyä ja synnyttivät ensimmäisen lapsensa liiton alussa, erottui muista selvemmin.

4
TULOSTEN POHDINTAA

Virolaisten, slaavien ja suomalaisten perheenmuodostuksen vertailu vahvisti olettamuksia olennaisten erojen olemassaolosta näiden väestöryhmien välillä. Sen lisäksi myös Helsingin seudulla asuvat erottuivat monelta osin muualla Suomessa asuvista.

Erot Helsingin seudun ja muun Suomen välillä ovat huomattavan suuria sekä parisuhteen aloittamisessa avo- tai avioliittona että ensimmäisen lapsen hankinnan ajoituksessa. Esimerkiksi avoliittojen esiintymisessä tämä ero on suurempi kuin suomalaisten ja Tallinnan virolaisten välinen ero. Helsingin seudun ja muun Suomen välisten erojen syiden selvittäminen ei ollut tämän tutkimuksen ensisijainen tavoite, mutta mahdolliselle jatkotutkimukselle tässä esitetyt havainnot antavat varmasti aihetta. Tällöin täytyy kuitenkin huomioida myös muuttoliike. Kun koko käsiteltävän jakson aikana pääkaupunkiseutu on ollut selvästi muuttovoittoinen, on mahdollista, että esimerkiksi opiskelutarkoituksessa tapahtunut muutto on lykännyt ensimmäisen parisuhteen alkua ja/tai lapsen syntymistä. Muuttoliikkeen vaikutuksen selvittämiseksi olisi eri elämänvaiheissa pääkaupunkiseudulle muuttaneita ja pääkaupunkiseudulla lapsuudesta asti asuneita tarkasteltava erikseen.

Erot Helsingin seudun ja muun Suomen välillä ovat sen suuntaisia, että 1970-luvulla alkaneet trendit: avoliittojen lisääntyminen ja ensisynnytyksen lykkääminen, ovat pääkaupunkiseudulla edenneet pitemmälle. Siitä voidaan vetää paralleeleja myös Viron suhteen, jossa samanlaisten erojen esiintyessä tallinnalaisaineisto edustaisi "edistyksellisempää" demografista käyttäytymistä kuin muu Viron väestö. Tämän väitteen paikkansapitävyyttä Virossa voidaan testata lähiaikoina Viron perhe- ja hedelmällisyystutkimuksen aineiston valmistuttua. Vertailut on toteutettava erikseen virolaisille ja slaaveille, koska slaavien osuus maaseutuväestössä on 9 prosenttia ja kaupunkiväestöstä noin puolet.

Suomen ja Viron välisten perheenmuodostuserojen yhtenä syynä voidaan varmasti pitää eroja nykyaikaisten ehkäisymenetelmien käytössä. Suomalaisilla näkyy selvästi nykyaikaisten ehkäisyvälineiden käytön yleistyminen 1980-luvulle asti. Virossa ainakin 1980-luvun lopun 1990-luvun alun yhteiskuntamuutosta edeltäneellä ajalla ei ole käytännössä tapahtunut mitään kehitystä tehokkaamman ehkäisyn suhteen. Kun nuorimmassa tarkasteltavassa kohortissa noin joka kymmenes parisuhteessa asunut tallinnalainen on käyttänyt ennen ensimmäisen lapsen syntymää jotakin nykyaikaista ehkäisymenetelmää ja Helsingin seudulla asuvista suomalaisista vain noin joka kahdeskymmenes ei ole käyttänyt ehkäisyä, voidaan maiden välillä oikeastaan edellyttää havaittua suurempiakin eroja perheellistymisessä. Virossa jatkuvasti korkeana pysynyt aborttien määrä on ilmeisesti vaikuttanut siihen, etteivät erot ensisynnytyksen ajoittumisessa suomalaisiin verrattuna ole kasvaneet havaittua suuremmaksi.

Mahdollisuus käyttää nykyaikaista ehkäisyä onkin yksittäisistä tämän tutkimuksen aiheeseen liittyvistä maiden välisistä eroista suurin. Ainakin se osoittaa, että suomalaisilla on ensimmäisen lapsen ajoittumisen takana pääsääntöisesti perheen tietoinen päätös. Virolaisilla ja slaaveilla taas ehkäisyn epäonnistumisella ja satunnaisella raskaaksitulemisella täytyy olla olennainen vaikutus myös nuoremmissa sukupolvissa.

Laajemmin katsottuna, ehkäisyvälineiden heikko saatavuus on tavalla tai toisella ollut ominaista kaikille ennen 1990-lukua poliittisesti Itä-Eurooppaan kuuluneille maille. Tämän tutkimuksen vertailuasetelmassa kuitenkin myös saman yhteiskuntajärjestelmän kontekstissa perhettä muodostavat slaavit ja virolaiset eroavat toisistaan. Kun tarkastellaan ensisynnytyksen ajoittumista parisuhteessa, pääasialliset erot ilmenevät Suomen ja Viron välillä. Kun tarkastellaan ensimmäisen liiton aloitusvaihtoehtoa, niin ero kulkee eri kulttuuri- ja väestöhistoriallista kehitystä edustavien slaavien ja muiden välillä. Virolaiset erottuvat puolestaan kaikkia muita tässä tarkasteltuja ryhmiä korkeammalla ensisynnytyksen riskillä avoliitossa. Yhteenvedoksi näille havainnoille voidaan todeta, että siltä osin kun yhteiskunnalliset olosuhteet ovat mahdollistaneet (tässä sillä tarkoitetaan lähinnä ehkäisyvälineiden saatavuutta), virolaisten käyttäytyminen on Länsi- ja Pohjois-Euroopassa viime vuosikymmeninä tapahtuneen kehityksen mukaista (avoliittojen yleistyminen, avoliitossa syntyvien lasten lisääntyminen). Ehkäisykäyttäy-

tyminen todistetaan tässä yhdeksi tekijäksi, jolla on ratkaiseva vaikutus siihen, ettei länsieurooppalainen perheellistymismalli ole virolaisten keskuudessa täysin toteutunut. Asenteet hyväksyivät täysin avoliiton ja siinä syntyvän lapsen, mutta huonot ehkäisymahdollisuudet eivät mahdollistaneet ensimmäisen lapsen hankkimisen viivyttämistä.

Voidaan olettaa, että Virossa viime vuosikymmenen vaihteessa tapahtunut yhteiskuntamuutos, jonka yhteydessä myös ehkäisyvälineiden saatavuudesta johtuvat käytännön esteet ovat poistuneet, on myötävaikuttanut ensisynnytysiän nousuun. Vuoteen 1991[4] asti ensisynnyttäjien keski-ikä ei kuitenkaan ollut vielä kääntynyt nousuun. Sen sijaan kokonaishedelmällisyys on laskenut 2,2:sta vuonna 1989 vuoden 1993 noin 1,4:ään ja avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten osuuden kasvu on jatkunut.

Kuten hyvin tiedetään, kokonaishedelmällisyys aleni perheellistymismallin muutoksen myötä 1960–80-luvulla lähes kaikkialla Euroopassa. Näyttää siltä, että Viro on yhteiskuntamuutoksensa seurauksena nyt siinä vaiheessa, jossa toteutetaan parempien ehkäisymahdollisuuksien luomat edellytykset lastenhankinnan siirtämiselle ja parisuhteen lapseton jakso pitenee. Kun parhaassa synnytysiässä olevat naiset siirtävät synnytystä, seurauksena on alempi periodikohtainen hedelmällisyys. Syntyvyyden pysyessä nykyisellä tasolla, myös nykyään synnytysiässä olevien naisten lopullinen lapsikertymä jää aikaisempia sukupolvia olennaisesti pienemmäksi.

Viron väestöpoliittisessa päätöksenteossa on tulevaisuudessa lähdettävä siitä, että virolaisten suosima perheellistymismalli sisältäisi pitemmän parisuhteessa lapsettomana eletyn jakson. Parisuhteen lapseton osuus eletään suuremmalla todennäköisyydellä avoliitossa, joten sen merkitys virolaisten perheellistymisessä kasvaa entisestään. Jo nyt lähes 4/5 virolaisista aloittaa ensimmäisen liittonsa avoliittona ja avoliitossa syntyy lähes puolet kaikista virolaisista lapsista ja yli puolet ensimmäisistä lapsista.

Parantuneet ehkäisymahdollisuudet voivat kuitenkin vähentää avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten osuutta ei-toivottujen lasten määrän vähenemisen kautta. Avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten osuus ei tule siten todennäköisesti nykyisestä korkeasta tasosta enää nousemaan. Avoliitossa lapsettomana elettävän jakson pidentyminen nykyisestä on lähitulevaisuudessa erittäin todennäköistä.

---

4 Luotettavien väestörakennetietojen puute Virossa vuosilta 1992–93 ei mahdollista vertailukelpoisen aikasarjan jatkamista.

LÄHTEET

Aldrich, John H. & Forrest D. Nelson. 1984. Linear Probability, Logit and Probit Models. Sage University Paper series on Quantitative Applications in the Social Sciences. Beverly Hills and London: Sage.

Council of Europe 1994. Recent Demographic Developments in Europe. Strasbourg: Council of Europe Press.

Demaris, Alfred 1992. Logit Modelling: Practical Applications. Sage University Paper series on Quantitative Applications in the Social Sciences. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.

Eesti Statistikaamet 1995. Eesti rahvastik 1993. I. Tallinn: ESA.

EKDK 1993. Data of the Tallinn '88 Survey. Rahvastikuuuringud No. 22. Tallinn: EKDK.

Ekholm, Anders 1986. Yleistetyn lineaarisen mallin käytöstä väestöntutkimuksessa. S. 1–47 H. Hämäläinen (toim.), Ajankohtainen väestöntutkimus Suomessa. Suomen Väestötieteen Yhdistyksen julkaisuja 10. Helsinki: Suomen Väestötieteen Yhdistys.

Everitt, B. & G. Dunn 1983. Advanced Methods of Data Exploration and Modelling. London and Exeter: Heinemann Educational Books.

Finnäs, Fjalar 1993. Formation of Unions and Families in Finnish Cohorts Born 1938–67. Tutkimuksia 197. Helsinki: Tilastokeskus.

Haapakoski, Jason 1983. Toteutumien analysointi regressiomallin avulla. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 20: 195–202.

Haavio-Mannila, Elina 1992. Work, Family and Well-Being in Five North- and East-European Capitals. Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia, B 255. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Haavio-Mannila, Elina & Aili Kelam 1990. Socio-Economic Differences of Estonian and Finnish Young Families. Paper for the First Estonian-Finnish Demographic Seminar, Tallinn, Feb. 1990.

Haavio-Mannila, Elina & Erkki Rannik 1985. Vertaileva tutkimus Eestin ja Suomen perheestä, työstä ja vapaa-ajasta. Suomen ja Neuvostoliiton välisen tieteellis-teknisen yhteistoimintakomitean julkaisuja, 20. Helsinki.

Haavio-Mannila, Elina & Erkki Rannik 1987. Family Life in Estonia and Finland. *Acta Sociologica* 30 (3/4): 355–369.

Hämäläinen, Juha & Inger Kraav 1993. Perhepolitiikka ja vanhempien ulkoiset toimintaedellytykset Suomessa ja Virossa. Vertaileva tutkimus. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 10. Kuopio: Sosialitieteiden laitos, Kuopion yliopisto.

Hämäläinen, Juha, Inger Kraav & Vilve Raudik 1994. Perhekulttuurit ja vanhemmuus Suomessa ja Virossa. Vertaileva tutkimus. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 16. Kuopio: Sosiaalitieteiden laitos, Kuopion yliopisto

Katus, Kalev 1990. Demographic trends in Estonia throughout the centuries. Pp. 50–66 in Yearbook of Population Research in Finland. XXVIII 1990. Helsinki: Population Research Institute.

Katus, Kalev & Luule Sakkeus 1993. Foreign-Born Population in Estonia.. Rahvastiku-uuringud No 19. Tallinn: EKDK

Koskinen, Seppo, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen (toim.) 1994. Suomen väestö. Gaudeamus.

Lindgren, Jarl ja Marketta Ritamies 1994. Parisuhteet ja perhe. S. 107–149 teoksessa S. Koskinen, T. Martelin, I.-L. Notkola, V. Notkola, K. Pitkänen (toim.), Suomen väestö. Gaudeamus.

Lindgren, Jarl, Marketta Ritamies & Anneli Miettinen 1992. Consensual unions and their dissolution among Finnish women born in 1938–1969. Pp. 33–43 in Yearbook of Population Research in Finland 30. Helsinki: Väestöliitto.

Nikander, Timo 1992a. Naisen elämänkulku ja perheellistyminen. SVT, Väestö 1992: 1. Helsinki: Tilastokeskus

Nikander, Timo 1992b. Suomalaisnaisen perheellistyminen. SVT, Väestö 1992: 10. Helsinki: Tilastokeskus.

Notkola, Irma-Leena 1994. Hedelmällisyys. S. 64–106 S. Koskinen, T. Martelin, I.-L.Notkola, V. Notkola, K. Pitkänen (toim.), *Suomen väestö*. Gaudeamus.

Payne, C.D. (ed.) 1985. The GLIM System: Release 3.77. Manual. Oxford: Numerical Algorithms Group.

Puur, Allan & Andres Vikat 1990. Elutsüklilised erisused Tallinna perekondade demograafilises koosseisus ja ainelises kindlustatuses, ankeedi Tallinn '88 andmetel. EKDK Rakendusuuringud A 27. Tallinn: EKDK.

Trost, Jan 1988. Cohabitation and marriage: Transitional pattern, different lifestyle, or just another legal form. Pp. 3–14 in Hein Moors & Jeanette Schoorl (eds), Lifestyles, Contraception and Parenthood, Publications of the Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI) and the Population and Family Study Centre (CBGS), Vol. 17. The Hague/Brussels: NIDI & CBGS.

Valkonen, Tapani, Tuija Martelin & Arja Rimpelä 1990. Socio-Economic Mortality Differences in Finland 1971–85. Tutkimuksia 176. Helsinki: Tilastokeskus.

Vikat, Andres 1994. Family Formation in Estonia. Publications of the Finnish Demographic Society, 15. Helsinki: Finnish Demographic Society

LIITTEET

LIITE I
Tutkimuksessa käytetyt mallit

LIITE II
Liitetaulukko

LIITE I: TUTKIMUKSESSA KÄYTETYT TILASTOLLISET MALLIT

Eksponenttimalli

Tutkittavan ilmiön yleisyyttä kohdeperusjoukon eri ryhmissä mitataan ryhmittäisten intensiteettien (ts. tapahtumien määrän ja seuranta-ajan suhteiden) avulla. Tavoitteena on selvittää intensiteettien riippuvuus selittävien tausta- tai luokittelumuuttujien tasosta. Riippuvuuden kuvaamiseen käytetty log-lineaarinen malli edellyttää tämän tutkimuksen tapauksessa, että tapahtumien intensiteetti pysyy samana kussakin ikä- ja parisuhteen kestoryhmässä. Log-lineaarinen malli pohjautuu oletukselle, että kussakin solussa i voidaan intensiteetin odotusarvo m_i esittää muodossa:

$$m_i = E(d_i)/V_i = \exp(a+b_1x_{1i}+b_2x_{2i}+...+b_px_{pi}) =$$

$$= exp(a)*exp(b_1x_{1i})*exp(b_2x_{2i})*...*exp(b_px_{pi})$$

jossa

$E(d_i)$	on tapahtumien odotusarvo solussa i,
V_i	henkilökuukausien määrä solussa i,
$x_1, ..., x_p$	selittävät muuttujat,
$b_1, ..., b_p$	mallin parametrit, jotka kuvaavat solua i muodostavien muuttujaluokkien vaikutuksia,
a	vakio

(*Haapakoski* 1983: 201; *Valkonen et al. 1990: 14–15)*

Logit-malli

Tapahtuman, esim. parisuhteen alkaminen avoliittona, todennäköisyyden p riippuvuus taustamuuttujista voidaan mallintaa logit-mallien avulla. Logit-mallien avulla mallinnetaan itse asiassa vedonlyöntisuhdetta $p/(1-p)$. Logit-malli pohjautuu oletukselle, että vedonlyöntisuhde noudattaa eksponenttimallia, ts. vedonlyöntisuhteen solukohtaiselle odotusarvolle on voimassa:

$$p/(1-p) = exp(a+b_1x_{1i}+b_2x_{2i}+...+b_px_{pi}) =$$

$$= exp(a)*exp(b_1x_{1i})*exp(b_2x_{2i})*...*exp(b_px_{pi})$$

Logit-mallin tuottamia vedonlyöntisuhteita tarkastellaan suhteessa muuttujan ensimmäiselle luokalle laskettuun vedonlyöntisuhteeseen. Näin saatujen suhteellisten vedonlyöntisuhteiden perusteella selvitetään muuttujaluokkien vaikutus ja sen tilastollinen luotettavuus.

LIITE II: LIITETAULUKKO

LIITETAULUKKO. Suhteellinen vedonlyöntisuhde ensimmäisen liiton alkamiselle avoliittona, ja 95 prosentin luottamusväli.

MUUTTUJA	LUOKKA	(1) IKÄ+ VUOSI	(2) (1)+ RYHMÄ	(3) (2)+ IKÄ+ KOUL	(4) (3)+ EHKÄ
Ikä (IKÄ)	(1) 16–19	1.00	1.00		
	(2) 20–22	0.99	0.97		
		0.83..1.19	*0.81..1.16*		
	(3) 23–29	1.22	1.14		
		1.01..1.48	*0.94..1.38*		
Syntymävuosi (VUOSI)	(1) 1938–47	1.00	1.00	1.00	1.00
	(2) 1948–57	7.20	7.71	7.65	6.35
		5.97..8.69	*6.37..9.34*	*6.31..9.28*	*5.21..7.74*
	(3) 1958–67	29.05	31.33	30.41	21.98
		23.32..36.18	*25.01..39.24*	*24.22..39.19*	*17.38..27.79*
Väestöryhmä (RYHMÄ)	(1) virolainen		1.00	1.00	1.00
	(2) slaavi		0.23	0.22	0.25
			0.15..0.35	*0.14..0.34*	*0.17..0.39*
	(3) Helsingin seutu		1.36	1.37	0.97
			0.95..1.96	*0.95..1.98*	*0.65..1.46*
	(4) muu Suomi		0.67	0.66	0.50
			0.49..0.91	*0.48..0.90*	*0.35..0.71*
Koulutustaso (KOUL)	(1) perus			1.00	1.00
	(2) keski			1.03	0.88
				0.84..1.26	*0.71..1.08*
	(3) korkea			0.94	0.70
				0.73..1.21	*0.54..0.91*
Ennen 1. lasta käytetty ehkäisy (EHKÄ)	(1) nykyaikainen				1.00
	(2) perinteinen				0.56
					0.38..0.82
	(3) ei käyttänyt				0.38
					0.32..0.46
	(4) *ei vastannut*				0.48
					0.28..0.83

Laskettu hierarkisista logit-malleista.

TUTKIMUKSIA-SARJA

Tilastokeskus on julkaissut Tutkimuksia v. 1966 alkaen, v. 1986 lähtien ovat ilmestyneet seuraavat:

130. **Maija Sandström**, Tukku- ja vähittäiskaupan aikasarjat 1968 - 85. Tammikuu 1987.

131. **Eeva-Sisko Veikkola – Riitta Tolonen**, Elinkeinoelämän tuki taiteille 1984. Tammikuu 1987. 34 s.

132. **Eero Tanskanen**, Asuintaloyhtiöiden energiankulutus ja kuluttajakäyttäytyminen. Maaliskuu 1987. 106 s.

133. **Heidi Melasniemi-Uutela – Eero Tanskanen**, Asuintaloyhtiöiden kaukolämpöenergian ja veden kulutus 1984. Maaliskuu 1987. 82 s.

134. Perusparannuksen panoshintaindeksi 1985=100. Huhtikuu 1987. 52 s.

135. **Reijo Kurkela**, Tupakka tupakkalain jälkeen. Toukokuu 1987. 81 s.

136. Tie- ja maarakennuskustannusindeksit 1985=100. Joulukuu 1987. 25 s.

137. 1988: **Aila Repo**, Väestön tutkinto- ja koulutusrakenne-ennuste 1985 - 2000. Tammikuu 1988. 62 s.

138. **Anna-Maija Lehto**, Naisten ja miesten työolot. Maaliskuu 1988. 222 s.

139. **Johanna Korhonen,** Teollisuustilaston ennakkotietojen estimointimenetelmä. Maaliskuu 1988. 46 s.

140. **Markku Tahvanainen,** Asuntolainojen korot ja verot. Huhtikuu 1988. 90 s.

141. **Leo Kolttola – Marja Tammilehto-Luode – Erkki Niemi**, Luonnonvaratilinpito, Esitutkimusraportti. Toukokuu 1988. 93 s.

142. **István Harcsa, Iiris Niemi & Agnes Babarczy**, Use of Time in Hungary and in Finland II, The effects of life cycle and education. May 1988. 55 pp.

143. **Heidi Melasniemi-Uutela,** Kiinteistönhoitotavat ja energian kulutus taloyhtiöissä. Kesäkuu 1988. 112 s.

144. **Ilkka Lehtinen – Tuula Koskenkylä**, Kuluttajahintaindeksi 1985=100. Kesäkuu 1988. 50 s.

145. **Elli Paakkolanvaara**, Informaatioyhteiskunta ja informaatioammatit. Heinäkuu 1988. 160 s.

146. **Ilkka Lehtinen – Jarmo Ranki**, Tuottajahintaindeksi 1985=100. Lokakuu 1988. 80 s.

147. **Seppo Laaksonen,** Katovirheen korjaus kotitalousaineistossa. Lokakuu 1988. 110 s.

148. **Hannu Uusitalo,** Muuttuva tulonjako. Lokakuu 1988. 137 s.

148. **Hannu Uusitalo,** Income Distribution in Finland. July 1989. 123 pp.

149. **Pekka Rytkönen**, Palvelusten ulkomaankauppa 1987. Marraskuu 1988. 66 s.

150. **Seppo Varjonen**, Kansainvälinen BKT- ja hintavertailu. Joulukuu 1988. 92 s.

151. **Erkki Niemi – Päivi Väisänen**, Energiatilinpito 1985, Tutkimusraportti. Maaliskuu 1989. 136 s.

152. **Helena Korpi**, Pääasiallinen toiminta ja ammattiasema vuoden 1985 väestölaskennassa: rekisteripohjaiset rinnakkaistiedot. Huhtikuu 1989. 154 s.

153. **Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen**, Ajankäytön muutokset 1980-luvulla. Toukokuu 1989. 120 s.

154. **Kari Lindström – Anna-Maija Lehto – Irja Kandolin**, Ikä ja työ, Toukokuu 1989. 92 s.

155. **Sirkka-Liisa Kärkkäinen – Timo Matala – Virpi Tiitinen – Ari Tyrkkö,** Asunto-olot ja asumisen tuki. Heinäkuu 1989. 295 s.

156. **Jorma Huttunen,** Asuntovarauma 1985. Heinäkuu 1989. 168 s.

157. **Christian Starck,** Vuoden 1985 väestölaskennan luotettavuus. Elokuu 1989. 136 s.

158. **Pekka Rytkönen,** Tekninen palvelu 1970-1980 - luvulla. Heinäkuu 1989. 55 s.

159. **Ari Luukinen**, Tietojenkäsittelypalvelu 1970-1980-luvulla. Elokuu 1989. 72 s.

160. **Risto Kolari**, Ammatillinen liikkuvuus Suomessa 1975/1980/1985. 192 s.

161. **Pekka Rytkönen,** Liikkeenjohdon, kirjanpito- ja lakiasiain palvelu 1980-luvulla. Lokakuu 1989. 71 s.

162. **Ari Luukinen,** Markkinointipalvelu 1970 - 1980-luvulla. Marraskuu 1989. 72 s.

163. **Anna-Maija Lehto,** Tietotekniikka työssä. Muutoksista 1980-luvulla. Marraskuu 1989. 56 s.

164. **Henry Takala,** Kunnat ja kuntainliitot kansantalouden tilinpidossa. Tammikuu 1990. 60 s.

165. **Jarmo Hyrkkö,** Palkansaajien ansiotasoindeksi 1985=100. Tammikuu 1990. 66 s.

166. **Pekka Rytkönen,** Siivouspalvelu, ympäristöhuolto ja pesulapalvelu 1980-luvulla. Tammikuu 1990. 70 s.

167. **Jukka Muukkonen,** Luonnonvaratilinpito kestävän kehityksen kuvaajana. 119 s.

168. **Juha-Pekka Ollila,** Tieliikenteen tavarankuljetus 1980-luvulla. Helmikuu 1990. 45 s.

169. **Tuovi Allén – Seppo Laaksonen – Päivi Keinänen – Seija Ilmakunnas,** Palkkaa työstä ja sukupuolesta. Huhtikuu 1990. 90 s.

170. **Ari Tyrkkö,** Asuinolotiedot väestölaskennassa ja kotitaloustiedustelussa. Huhtikuu 1990. 63 s.

171. **Hannu Isoaho – Osmo Kivinen – Risto Rinne,** Nuorten koulutus ja kotitausta. Toukokuu 1990. 115 s.

171b. **Hannu Isoaho – Osmo Kivinen – Risto Rinne,** Education and the family background of the young in Finland. 1990. 115 pp.

172. **Tapani Valkonen – Tuija Martelin – Arja Rimpelä,** Eriarvoisuus kuoleman edessä. Sosioekonomiset kuolleisuuserot Suomessa 1971–85. Kesäkuu 1990. 145 s.

173. **Jukka Muukkonen,** Sustainable development and natural resource accounting. August 1990. 96 pp.

174. **Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen,** Time use changes in Finland in the 1980s. August 1990. 118 pp.

175. **Väinö Kannisto,** Mortality of the elderly in late 19th and early 20th century Finland. August 1990. 50 pp.

176. **Tapani Valkonen – Tuija Martelin – Arja Rimpelä,** Socio-economic mortality differences in Finland 1971-85. December 1990. 108 pp.

177. **Jaana Lähteenmaa – Lasse Siurala,** Nuoret ja muutos. Tammikuu 1991. 211 s.

178. **Tuomo Martikainen – Risto Yrjönen,** Vaalit, puolueet ja yhteiskunnan muutos. Maaliskuu 1991. 120 s.

179. **Seppo Laaksonen,** Comparative Adjustments for Missingness in Short-term Panels. April 1991. 74 pp.

180. **Ágnes Babarczy – István Harcsa – Hannu Pääkkönen,** Time use trends in Finland and in Hungary, April 1991. 72 pp.

181. **Timo Matala,** Asumisen tuki 1988. Kesäkuu 1991. 64 s.

182. **Iiris Niemi – Parsla Eglite – Algimantas Mitrikas – V.D. Patrushev – Hannu Pääkkönen,** Time Use in Finland, Latvia, Lithuania and Russia. July 1991. 80 pp.

183. **Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen,** Vuotuinen ajankäyttö. Joulukuu 1992. 83 s.

183B. **Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen – Veli Rajaniemi – Seppo Laaksonen – Jarmo Lauri,** Vuotuinen ajankäyttö. Ajankäyttötutkimuksen 1987–88 taulukot. Elokuu 1991. 116 s.

184. **Ari Leppälahti – Mikael Åkerblom,** Industrial Innovation in Finland. August 1991. 82 pp.

185. **Maarit Säynevirta,** Indeksiteoria ja ansiotasoindeksi. Lokakuu 1991. 95 s.

186. **Ari Tyrkkö.** Ahtaasti asuvat. Syyskuu 1991. 134 s.

187. **Tuomo Martikainen – Risto Yrjönen.** Voting, parties and social change in Finland. October 1991. 108 pp.

188. **Timo Kolu,** Työelämän laatu 1977–1990. Työn ja hyvinvoinnin koettuja muutoksia. Tammikuu 1991.

189. **Anna-Maija Lehto,** Työelämän laatu ja tasa-arvo. Tammikuu 1991.

190. **Tuovi Allén – Päivi Keinänen – Seppo Laaksonen – Seija Ilmakunnas,** Wage from Work and Gender. A Study on Wage Differentials in Finland in 1985. 88 pp.

191. **Kirsti Ahlqvist,** Kodinomistajaksi velalla. Maaliskuu 1992. 98 s.

192. **Matti Simpanen – Irja Blomqvist,** Aikuiskoulutukseen osallistuminen. Aikuiskoulutustutkimus 1990. Toukokuu 1992. 135 s.

193. **Leena M. Kirjavainen – Bistra Anachkova – Seppo Laaksonen – Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen – Zahari Staikov,** Housework Time in Bulgaria and Finland. June 1992. 131 pp.

194. **Pekka Haapala – Seppo Kouvonen,** Kuntasektorin työvoimakustannukset. Kesäkuu 1992. 70 s.

195. **Pirkko Aulin-Ahmavaara,** The Productivity of a Nation. November 1992. 72 pp.

196. **Tuula Melkas,** Valtion ja markkinoiden tuolla puolen. Joulukuu 1992. 150 s.

197. **Fjalar Finnäs,** Formation of unions and families in Finnish cohorts born 1938-67. April 1993. 58 pp.

198. **Antti Siikanen – Ari Tyrkkö,** Koti – Talous – Asuntomarkkinat. Kesäkuu 1993. 167 s.

199. **Timo Matala,** Asumisen tuki ja aravavuokralaiset. Kesäkuu 1993. 84 s.

200. **Arja Kinnunen,** Kuluttajahintaindeksi 1990=100. Menetelmät ja käytäntö. Elokuu 1993. 89 s.

201. **Matti Simpanen,** Aikuiskoulutus ja työelämä. Aikuiskoulutustutkimus 1990. Syyskuu 1993. 150 s.

202. **Martti Puohiniemi,** Suomalaisten arvot ja tulevaisuus. Lokakuu 1993. 100 s.

203. **Juha Kivinen – Ari Mäkinen,** Suomen elintarvike- ja metallituoteteollisuuden rakenteen, kannattavuuden ja suhdannevaihteluiden yhteys; ekonometrinen analyysi vuosilta 1974-1990. Marraskuu 1993. 92 s.

204. **Juha Nurmela,** Kotitalouksien energian kokonaiskulutus 1990. Marraskuu 1993. 108 s.

205a. **Georg Luther,** Suomen tilastotoimen historia vuoteen 1970. Joulukuu 1993. 382 s.

205b. **Georg Luther,** Statistikens historia i Finland till 1970. December 1993. 380 s.

206. **Riitta Harala – Eva Hänninen-Salmelin – Kaisa Kauppinen-Toropainen – Päivi Keinänen – Tuulikki Petäjäniemi – Sinikka Vanhala,** Naiset huipulla. Huhtikuu 1994. 64 s.

207. **Wangqiu Song.** Hedoninen regressioanalyysi kuluttajahintaindeksissä. Huhtikuu 1994. 100 s.

208. **Anne Koponen,** Työolot ja ammatillinen aikuiskoulutus 1990. Toukokuu 1994. 118 s.

209. **Fjalar Finnäs,** Language Shifts and Migration. May 1994. 37 pp.

210. **Erkki Pahkinen – Veijo Ritola,** Suhdannekäänne ja taloudelliset aikasarjat. Kesäkuu 1994. 200 s.

211. **Riitta Harala – Eva Hänninen-Salmelin – Kaisa Kauppinen-Toropainen – Päivi Keinänen – Tuulikki Petäjäniemi – Sinikka Vanhala,** Women at the Top. July 1994. 66 pp.

212. **Olavi Lehtoranta.** Teollisuuden tuottavuuskehityksen mittaaminen toimialatasolla. Tammikuu 1995. 73 s.

213. **Kristiina Manderbacka.** Terveydentilan mittarit. Syyskuu 1995. 121 s.

214. **Andres Vikat.** Perheellistyminen Virossa ja Suomessa. Joulukuu 1995. 52 s.

Tutkimuksessa vertaillaan perheellistymisen kehitystä Virossa ja Suomessa vuosina 1933–1972 syntyneiden naisten elämänkertatietojen perusteella. Selvitetään eroja ensimmäisen parisuhteen muodostumisessa ja ensimmäisen lapsen syntymisen ajoittumisessa virolaisten ja slaavien (venäläiset, ukrainalaiset, valkovenäläiset) sekä Helsingin seudulla ja muualla Suomessa asuvien välillä.

Kun tarkastellaan ensisynnytyksen ajoittumista parisuhteessa, pääasiallinen ero kulkee Suomen ja Viron välillä, mutta kun tarkastellaan ensimmäisen liiton aloitusvaihtoehtoa, niin ero kulkee eri kulttuuri- ja väestöhistoriallista kehitystä edustavien slaavien ja muiden väestöryhmien välillä.

Teos on tarkoitettu sekä alan tutkijoille että myös laajemmalle Viron ja Suomen väestökysymyksistä kiinnostuneelle lukijakunnalle. Teoksen tiedot ovat tärkeitä myös molempien maiden sosiaalipolitiikan suunnittelijoille.

MYYNTI

Tilastokeskus/
Myyntipalvelu
PL 3 B
00022 Tilastokeskus
Puh (90) 1734 2011
Fax (90) 1734 2474

ISSN 0355-2071
ISBN 951-727-128-X

K 37.4